

Ortanın Solu Söyleminin Günümüz CHP Siyasetine Etkisinin Seçim Bildirgeleri Üzerinden Değerlendirilmesi

An Evaluation of the Impact of the "Left-of-Center" Discourse on Contemporary CHP Politics Through Election Manifestos

ÖZET

Bu çalışma, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) 1960'lı yıllarda geliştirdiği Ortanın Solu yaklaşımının tarihsel gelişimini ve bu yaklaşımın günümüz CHP siyasetindeki yansımalarını seçim bildirgeleri üzerinden incelemektedir. Araştırmanın temel amacı, Ortanın Solu anlayışının hangi ilke ve politikalar temelinde süreklilik gösterdiğini, hangi yönleriyle değişime uğradığını ortaya koymaktır. Bu doğrultuda 1965, 1969 ve 1973 genel seçim bildirgeleri ile 2011, 2015, 2019 yerel seçim ve 2023 genel seçim bildirgeleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın önemi, CHP'nin tarihsel ideolojik mirası ile güncel siyasal söylemi arasındaki ilişkinin resmi parti belgeleri üzerinden bütüncül biçimde ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Araştırmanın özgün yönü ise Ortanın Solu yaklaşımını yalnızca tarihsel bir kavram olarak değerlendirmemesi, aynı zamanda farklı dönemlere ait seçim bildirgelerini ortak ölçütler çerçevesinde karşılaştırarak ideolojik süreklilik ve dönüşümü birlikte incelemesidir. Araştırmada, doküman incelemesi tekniğinden yararlanılmış ve seçim bildirgeleri betimsel içerik analiziyle değerlendirilmiştir. Bulgular, sosyal adalet, sosyal devlet, halkçılık, planlı kalkınma, demokratikleşme ve emek odaklı politikaların tarihsel süreç boyunca büyük ölçüde korunduğunu, buna karşılık çevre, katılımcılık, şeffaflık, toplumsal cinsiyet eşitliği ve yerel yönetim gibi alanların günümüz sosyal demokrat anlayışı doğrultusunda Ortanın Solu yaklaşımına yeni boyutlar kazandığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ortanın Solu, Cumhuriyet Halk Partisi, Seçim Bildirgeleri, İdeolojik Süreklilik.

ABSTRACT

This study examines the historical evolution of the "Left-of-Centre" approach developed by the Republican People's Party (CHP) in the 1960s and analyzes its reflections in contemporary CHP politics through election manifestos. The primary objective of the research is to identify the principles and policies upon which the Left-of-Centre concept has maintained continuity and to determine the aspects in which it has undergone change. To this end, the general election manifestos of 1965, 1969, and 1973 have been comparatively evaluated alongside the local election manifestos of 2011, 2015, and 2019, and the general election manifesto of 2023. The study derives its significance from its holistic examination—based on official party documents—of the relationship between the CHP's historical ideological legacy and its current political discourse. The research is distinguished by its approach of not treating the Left-of-Centre concept merely as a historical notion; instead, it investigates ideological continuity and transformation by comparing election manifestos from different eras within a framework of common criteria. The study employs the document analysis technique, evaluating the election manifestos through descriptive content analysis. The findings indicate that policies centered on social justice, the social state, populism, planned development, democratization, and labor have largely been preserved throughout this historical process; conversely, areas such as the environment, participatory engagement, transparent governance, gender equality, and local governance have added new dimensions to the Left-of-Centre approach, aligning it with contemporary social-democratic understanding.

Keywords: Left-of-Centre, Republican People's Party, Election Manifestos, Ideological Continuity.

GİRİŞ

Siyasi partiler, yalnızca seçimlere katılan ve iktidar mücadelesi veren örgütler değil; aynı zamanda toplumun farklı kesimlerinin taleplerini siyasal karar alma süreçlerine taşıyan, kamu politikalarının oluşumunu etkileyen temel kurumlardır. Siyasal partilerin toplumdaki konumunu belirleyen en önemli unsurlardan biri ise sahip oldukları ideolojik kimlikleridir. Çünkü ideoloji, partilerin yalnızca siyasal olaylara bakışını değil; ekonomik kalkınma anlayışını, devlet-toplum ilişkisini, sosyal politika tercihlerini ve demokrasiye ilişkin yaklaşımlarını da şekillendirmektedir. Bununla birlikte ideolojik kimlikler durağan yapılar değildir. Toplumsal dönüşümler,

Halil İbrahim Çelebi¹

How to Cite This Article

Çelebi, H. İ. (2026). Ortanın Solu Söyleminin Günümüz CHP Siyasetine Etkisinin Seçim Bildirgeleri Üzerinden Değerlendirilmesi. *International Social Sciences Studies Journal*, (e-ISSN:2587-1587) 12(9), 1395-1413. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23034078>

Arrival: 08 August 2026

Published: 30 September 2026

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Kırıkhan Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, Hatay, Türkiye, ORCID: 0000-0001-9248-7423

ekonomik krizler, uluslararası gelişmeler ve seçmen davranışlarında meydana gelen değişimler, siyasal partileri zaman içerisinde ideolojik söylemlerini yeniden yorumlamaya zorlamıştır. Bu nedenle siyasal partilerin tarihsel süreç içerisinde geçirdikleri ideolojik dönüşümün incelenmesi, yalnızca parti tarihini anlamak açısından değil, aynı zamanda ülkedeki siyasal değişimin yönünü ortaya koyabilmek bakımından da önemlidir (Heywood, 2021; Ware, 1996).

Siyasal partilerin ideolojik tercih ve önceliklerinin incelenmesi açısından önemli başvuru kaynaklarından biri seçim bildirgeleridir. Seçim bildirgeleri, çoğu zaman yalnızca seçim dönemlerine özgü vaat metinleri olarak değerlendirilse de gerçekte partilerin siyasal kimliklerini, iktidara geldiklerinde uygulamayı planladıkları kamu politikalarını sistematik biçimde ortaya koyan temel siyasal belgelerdir. Budge ve arkadaşlarının geliştirdiği Manifesto Araştırma Grubu yaklaşımı da seçim bildirgelerini, siyasal partilerin ideolojik önceliklerini karşılaştırmalı olarak incelemeye imkân veren en güvenilir kaynaklardan biri olarak kabul etmektedir (Budge vd., 2001). Bu nedenle seçim bildirgeleri üzerinden yapılacak analizler, partilerin yalnızca seçim stratejilerini değil, aynı zamanda tarihsel ideolojik sürekliliklerini ve dönüşüm süreçlerini de ortaya koyabilmek açısından önemli belgelerdir. Özellikle uzun siyasal geçmişe sahip partiler açısından seçim bildirgeleri, farklı dönemlerde değişen toplumsal koşullara rağmen hangi temel ilkelerin korunduğunu ve hangi politika alanlarında dönüşüm yaşandığını gösterebilen veri kaynağı niteliği taşımaktadır.

Türk siyasal yaşamı incelendiğinde ideolojik dönüşümün en dikkat çekici örneklerinden biri Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) geçirdiği değişim sürecidir. Cumhuriyet'in kurucu partisi olan CHP, kuruluşundan itibaren Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik, Milliyetçilik ve Devrimcilik ilkeleri doğrultusunda şekillenen siyasal kimliğiyle Türk siyasal hayatının temel aktörlerinden biri olmuştur. Ancak özellikle 1950 yılında çok partili siyasal yaşam içerisinde muhalefet konumuna düşmesiyle birlikte parti, yalnızca örgütsel yapısını değil, toplumsal temsil kapasitesini ve siyasal söylemini de yeniden şekillendirmek durumunda kalmıştır. Demokrat Parti'nin geniş halk kesimlerinden aldığı destek, kırsal nüfusun artan siyasal ağırlığı, sanayileşmeyle birlikte siyasal özne olan işçi hareketleri ve 1961 Anayasası'nın oluşturduğu özgürlük ortamı, CHP'nin klasik devlet partisi kimliğiyle siyasal rekabetini sürdürmesini giderek güçleştiren gelişmeler olmuştur. Tüm bu gelişmeler partiyi değişen toplumsal talepleri karşılayabilecek yeni bir ideolojik açılım arayışına yöneltmeye başlamıştır (Ahmad, 1993; Karpat, 2007).

Söz konusu değişim arayışının önemli etki yaratan sonuçlarından biri, CHP'nin 1965 yılında İsmet İnönü tarafından siyasal literatüre kazandırılan "Ortanın Solu" yaklaşımı olmuştur. İlk bakışta partinin siyasal yelpazedeki konumunu ifade eden ayrıca meşruiyet krizini aşmaya yönelik bir tanımlama olarak ortaya çıkan bu söylem, kısa süre içerisinde CHP'nin sosyal adalet, halkçılık, devletçilik, planlı kalkınma ve demokratikleşme anlayışını yeniden yorumlayan kapsamlı bir siyasal çerçeve olarak içerik kazanmıştır. İnönü'nün ortanın solunu 1961 Anayasası'nın öngördüğü sosyal devlet anlayışıyla ilişkilendirmesi, kavramın yalnızca seçim dönemine özgü taktiksel bir tercih olmadığını; aksine Cumhuriyet'in temel ilkelerinin değişen ekonomik ve toplumsal koşullar doğrultusunda yeniden yorumlanması şeklinde değerlendirilmiştir (Fedayi, 2004; Çelebi, 2010; Koç, 2017). Bu yönüyle ortanın solu, CHP'nin Altı Ok ilkesini terk eden yeni bir ideoloji olmaktan ziyade, halkçılık ve devletçilik başta olmak üzere Cumhuriyet ideolojisinin sosyal demokrasi ekseninde yeniden tanımlanmasını amaçlayan bir nitelik taşımaktadır.

Ortanın solu söyleminin kurumsal ve teorik çerçevesinin oluşması ve zenginleşmesinde ise Bülent Ecevit'in katkıları belirleyici olmuştur. Ecevit, kavramı yalnızca siyasal yelpazede bir konum belirleme aracı olarak değerlendirmemiş; insanı merkeze alan, gelir dağılımında adaleti esas alan, emek kesimlerinin haklarını koruyan, planlı kalkınmayı savunan ve demokratik rejimi sosyal adaletle bütünleştiren kapsamlı bir siyasal anlayış olarak tanımlamıştır (Ecevit, 2009). Bu yaklaşım sayesinde ortanın solu, özellikle 1973 ve 1977 seçimlerinde CHP'nin toplumsal desteğini genişleten temel ideolojik referanslardan biri hâline gelmiştir. "Toprak işleyen, su kullananın", "Ne ezen ne ezilen, insanca hakça bir düzen" gibi sloganlarda karşılığını bulan ortanın solu söylemi partinin geniş tabana ulaşabilmesini sağlayan değişimin kavramsal karşılığı olmuştur (Zürcher, 2017).

Türkiye'de CHP ve ortanın solu üzerine yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde, araştırmaların önemli bir bölümünün kavramın ortaya çıkış nedenleri, İsmet İnönü ve Bülent Ecevit dönemindeki ideolojik tartışmalar, parti içi hizipleşmeler veya CHP'nin tarihsel dönüşümünü gerekli kılan konjonktürel gelişmeler, partinin toplumsal tabanını kaybetme kaygısı anlamında meşruiyet krizine bir çözüm arayışı çabası üzerinde yoğunlaştığı ve bu incelemelerin büyük ölçüde 1965-1980 dönemini esas alarak gerçekleştirildiği görülmektedir (Fedayi, 2004; Esmer Tütüncü, 2006; Çelebi, 2010; Koç, 2017). Buna karşılık günümüz CHP'nin, özellikle son dönem seçim bildirgelerinde ortanın solu anlayışını hangi ölçüde koruduğu, hangi yönleriyle dönüştürdüğü ve yeni toplumsal sorunlar karşısında nasıl yeniden ürettiği konusunu doğrudan ele alan çalışma bulunmamaktadır. Mevcut araştırmaların önemli bir kısmı günümüz CHP'sinin politikalarını sosyal demokrasi veya parti programı ekseninde değerlendirmekle birlikte, bu politikaların tarihsel ortanın solu anlayışıyla sistematik biçimde ilişkilendirildiği

karşılaştırmalı çalışmaların bulunmaması nedeniyle, CHP'nin ideolojik sürekliliğinin seçim bildirgeleri üzerinden yeniden değerlendirilmesi gerektiği literatürdeki boşluğu doldurmak açısından önemlidir.

Ortanın solu kavramının ortaya çıktığı yaklaşık altmış yıllık süreçten bu yana Türkiye'nin ekonomik yapısı, toplumsal sınıf ilişkileri, uluslararası konjonktürü, siyasal rekabet biçimi ve seçmen profili önemli ölçüde değişmiştir. Buna rağmen CHP'nin günümüzde savunduğu sosyal devlet, gelir dağılımında adalet, kamusal hizmetlerin güçlendirilmesi, demokratikleşme, fırsat eşitliği, emek politikaları, yerel yönetimlerin desteklenmesi ve sosyal koruma programları gibi politika önerilerinin önemli bir bölümünün tarihsel ortanın solu yaklaşımıyla benzerlik gösterdiği seçim bildirgeleri üzerinden görülmektedir. Bununla birlikte bu benzerliğin hangi ilke ve politika alanlarında devam ettiği, hangi alanlarda değişime uğradığı ve çağdaş sosyal demokrat anlayış doğrultusunda nasıl yeniden yorumlandığı konusunda literatürde ortak bir değerlendirme bulunmamaktadır. Dolayısıyla araştırmanın temel problemi, CHP'nin güncel seçim bildirgelerinde ortanın solu söyleminin ideolojik sürekliliğinin hangi düzeyde devam ettiğini ve bu sürekliliğin hangi yeni politika alanları üzerinden yeniden üretildiğini ortaya koymaktır.

Bu problem çerçevesinde araştırmanın temel amacı, ortanın solu yaklaşımının tarihsel gelişimini ortaya koyduktan sonra bu yaklaşımın CHP'nin günümüz seçim bildirgelerine nasıl yansıdığını karşılaştırmalı olarak incelemektir. Çalışmada ortanın solu tarihsel bir siyasal kavram olmanın ötesinde; sosyal adalet, halkçılık, devletçilik, planlı kalkınma, demokratikleşme ve sosyal devlet ilkeleri ekseninde yaşayan bir ideolojik çerçeve olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda önce ortanın solu düşüncesinin kuramsal temel ve ilkeleri ile CHP içerisindeki gelişim süreci incelenmekte, ardından 1965, 1969 ve 1973 seçim bildirgelerinde söz konusu ilkelerin nasıl somutlaştığı analiz edilmektedir. Devamında günümüz CHP'nde ortanın solu düşüncesinin devamlılığı 2011, 2015, 2019 ve 2023 seçim bildirgeleri üzerinden nasıl devam ettiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece çalışma, yalnızca CHP'nin politika değişimini değil, ortanın solu ideolojik mirasının günümüz siyasetindeki karşılığını da açıklamayı hedeflemektedir. Özellikle de seçim bildirgeleri üzerinden yapılacak değerlendirmeler, partinin söylemsel devamlılık ve dönüşümünün somut belgeler üzerinden izlenebilmesine imkân vermesi bakımından önem taşımaktadır.

Araştırma iki temel noktada özgün değer iddiası taşımaktadır. Birincisi araştırma, ortanın solu yaklaşımını yalnızca tarihsel bir ideolojik tartışma konusu olarak ele almamakta; bu yaklaşımın günümüz CHP siyasetinde hangi ilke ve politika alanları üzerinden varlığını sürdürdüğünü seçim bildirgeleri temelinde sistematik biçimde analiz etmektedir. Böylece tarihsel ideolojik miras ile güncel siyasal söylem arasındaki ilişki ilk kez farklı seçim dönemlerini kapsayan bütüncül bir perspektifle değerlendirilmektedir. İkinci olarak araştırma, CHP'nin farklı dönemlere ait seçim bildirgelerini ortak kavramsal ölçütler üzerinden karşılaştırarak ideolojik süreklilik ile ideolojik dönüşümün ne şekilde oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, seçim bildirgelerinin ideolojik çözümlemelerde kullanılabilecek bir veri kaynağı olduğunu da göstermesi bakımından ayrıca önem taşımaktadır.

Son olarak ortanın solu yaklaşımının günümüz CHP siyasetindeki yansımaları yalnızca tarihsel bir devamlılık üzerinden değil, değişen toplumsal dinamikler karşısında geçirdiği dönüşüm dikkate alınarak değerlendirilecektir. Bu kapsamda çalışmada, CHP'nin siyasal kimliğinin şekillenmesinde etkili bir ideolojik referans olan ortanın solu söyleminin dönemin seçim bildirgelerinde nasıl karşılık bulduğu ortaya koyulacaktır. Devamında söz konusu siyasal mirasın günümüz CHP'sine nasıl yansıdığı güncel seçim bildirgeleri üzerinden tartışılarak ele alınacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ortanın Solu Kavramı ve Dayandığı Temel İlkeler

Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) 1960'lı yıllarda benimsediği ortanın solu anlayışı, ilk bakışta partinin o dönemki gelişmeler temelinde siyasal ayrışmadaki yerini ifade eden bir söylem olarak ortaya çıkmış olsa da, zaman içerisinde sosyal adalet, halkçılık, devletçilik, planlı kalkınma ve demokratikleşme gibi partinin temel ilkeleri ile bütünleşen kapsamlı bir siyasal anlayışa dönüşmüştür. Kavram, yalnızca partinin seçim stratejisinde gerçekleştirilen bir değişimi değil, 1959 tarihinde yapılan 14. Kurultay sonrası ilan edilen “İlk Hedefler Beyannamesi”nde de ön plana çıkan sosyal adalet, ekonomik kalkınma, gelir dağılımında eşitlik ve demokratikleşme ekseninde yeniden tanımlanan bir siyasal anlayış vurgusu ortanın solu düşüncesinin temelini oluşturmuştur. Bu bağlamıyla baktığımızda ortanın solu, CHP'nin Altı Ok ilkelerini terk eden yeni bir ideoloji değil; bu ilkeleri değişen toplumsal ve ekonomik koşullar doğrultusunda yeniden yorumlayan reformist bir siyasal yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Ecevit, 1995:61).

Ortanın solu kavramının teorik çerçevesinin, Avrupa'da II. Dünya Savaşı sonrasında gelişen sosyal demokrasi anlayışıyla yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Özellikle Batı Avrupa merkezli ülkelerde gelişme gösteren sanayi toplumunun yarattığı gelir eşitsizlikleri, işçi sınıfının sosyal hak talepleri ve 1929 ekonomik buhran sonrası

refah devleti uygulamalarının yaygınlaşması, sosyal demokrasinin temel ilkelerini şekillendirmiştir. Bu süreçte sosyal demokrasi, hızlı ekonomik büyüme ile sosyal güvenliği birlikte gerçekleştirmeyi, demokratik rejimi koruyarak gelir dağılımında adaleti sağlamayı ve devletin ekonomik hayatta düzenleyici rol üstlenmesini savunan bir anlayış olarak gelişmiştir (Çubukçu, 2007:274-275)

Ortanın solu kavramını siyasi literatüre kazandıran kişi İsmet İnönü olmuştur. Nitekim 1965 Seçimleri öncesi İsmet İnönü Milliyet gazetesine vermiş olduğu bir mülakatta " *CHP bünyesi itibariyle devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir anlayıştır...*" ifadesini kullanarak CHP'nin siyasi yelpazedeki yerine işaret etmiştir (İnönü, 1965). Yine İnönü'nün 1961 Anayasası ile ortanın solu arasındaki ilişkiyi ifade eden açıklamaları kavramın içeriğini netleştirmek açısından önemlidir. Bu bağlamda İnönü Ulus'a yaptığı (1965: 7) değerlendirmede;

"1961'e kadar 250 lira kazancı olan vergi ödüyor, 250 bin lira kazancı olan vergi vermiyordu. Bugünkü toplum bunu kabul etmiyor. Ortanın Solu işte budur. Bugünkü toplum devletin, ülkenin yetenekli çocuklarını okutmasını istiyor, ortanın solu budur. Devlet vatandaşın sağlığını korumak için tedbir alacaktır, ortanın solu budur. Bugünkü devlet sosyal devlettir. Bu bir Anayasa hükmüdür. Anayasa ortanın solunda bir kanaatle yapılmıştır. Şimdi ortanın solunu anladınız mı" ifadelerine yer vermiştir

Ortanın solu kavramının ilk nerede kim tarafından kullanıldığına dair tartışmalara ilişkin Nihat Erim Ulus gazetesine yazmış olduğu bir makalede açıklık getirmeye çalışmıştır. Makale de Erim, ortanın solu kavramının ilk olarak dönemin Amerika Başkanı Franklin Roosevelt tarafından 1929 Dünya Bunalımı sonrası alınan sosyal ve ekonomik önlemleri içeren New Deal politikalarına istinaden kullanıldığına dikkat çekmiştir (Sağlam, 1974: 159-161).

Yine ortanın solu kavramına ilişkin ilk sistematik tanımlardan biri Nihat Erim tarafından yapılmıştır. Erim, ekonomik hayatta özel girişimin önemini kabul etmekle birlikte sosyal adaletin sağlanabilmesi için devlet müdahalesinin zorunlu olduğunu belirterek *"Ferdî kazanç hırsının ekonomik hayattaki değerine inanıyorum; ama sosyal adalet için gerekli tedbirlerin alınmasına da aynı şekilde inanıyorum. Yani ben ortanın solundayım."* sözleriyle kavramın sosyal adalet anlayışıyla içerik kazanması gerektiğini ifade etmiştir (Erim,1962: 3)

Bülent Ecevit ise kavrama daha kapsamlı bir içerik kazandırmıştır. Ecevit'e göre Ortanın Solu, sağ seçmek ya da ortayı seçmek gibi bir tercih değil, insanı merkeze alan, demokratik rejimi benimseyen, halkın refahını artırmayı amaçlayan ve sosyal adaleti ekonomik kalkınmanın ayrılmaz bir unsuru olarak gören bir siyasal anlayıştır (Ecevit, 2009: 38). Bu doğrultuda Ecevit, ortanın solunu; insanların sömürülmesini önleyen, gelir dağılımında denge sağlayan, kalkınmanın yükünü ve kazanımlarını adaletli biçimde paylaşan demokratik bir düzen kurma çabası olarak tanımlamaktadır (Ecevit, 1965: 2).

Ortanın Solu kavramına ilişkin açıklamalar doğrultusunda kavramın dayandığı temel ilkeler CHP'nin temel ilkeleri (Altı Ok) ile örtüşmekteydi. Bu nedenle ortanın solunda olmak partinin ideolojisini ve programını değiştiren bir siyasal tutum değildi. Nitekim Parti (CHP) 1961 Anayasası gelişmeleri sonrası zaten cumhuriyetçilik, demokrasi, planlı ekonomi, devletçi gelişme, sosyal adalet ve inkılapçılığı yeniden yorumlayarak benimsemiş ve İnönü yenilenen bu programın siyasal yelpazedeki yerini ortanın solu olarak tanımlamıştır (Ayata,1995: 82). Yine ortanın solu fikrinin dayandığı temel ilkeleri en açık şekilde ortaya koyan Ecevit olmuştur. Ecevit'e göre (2009: 25-27); ortanın solundakiler insancıldır, halkçıdır, sosyal adaletçi ve sosyal güvenlikçiler, devrimci, devletçi, reformcu ve plancıdır, özgürlükçü ve ideolojik tercih olarak sosyal demokrasiden yanadırlar. Bu bağlamda;

Ortanın solu anlayışında halkçılık, geniş halk topluluklarının yararının dar zümrelerin çıkarlarından üstün tutulduğu bir anlayışa dayanır.

Ortanın solu açısından sosyal adaletçi ve sosyal güvenlikçi olmak insan yeteneklerinin ortaya çıkıp gelişmesi açısından ve insanın sömürücülüğe ve bencillığe sürüklenmesini önleyici bir toplum düzeninin ön şartıdır.

Ortanın solu fikrinin temel ilkelerinden bir diğeri olan devrimcilik ve reformculuk, ekonomik, sosyal ve kültürel kurumların düzelmesi ve toplumda özellikle dar gelirli halka daha faydalı hale gelmesi için bunu devrim ve reformlarla çabuklaştırmak anlayışına dayanır

Ortanın solu fikrinin dayandığı bir başka ilke olan devletçilik, ekonomik alanın tamamen devlet kontrolünde olması değil, özel teşebbüse de yer verilen kamu ve özel kesim tüm faaliyetlerinin devletçe toplum yararına düzenlenmesi ve sosyal adalet ilkeleri gözetilerek uygulanması anlamına gelmektedir.

Ortanın solu fikri iktisadi ve sosyal gelişmeleri tesadüflere bırakamayacak kadar plancıdır. Yine iktisadi ve sosyal amaçlara ulaşmak için demokratik düzen içerisinde özgürlüğe bağlı olarak hareket etmek ilke edindiği hususlar arasında yer almaktadır.

Son olarak ortanın solu fikri halk yararına anlayışı ön plana çıkaran bunun için de demokrasinin sadece biçimsel değil sosyal özüne de önem veren bir sosyal demokrasi anlayışına sahiptir.

Ortanın solu kavramının ilke ve esaslarının netleşmesi siyasi birtakım tecrübeleri gerektirmekteydi. Özellikle 1965 ve 1969 Seçimlerinde seçim sloganı şeklinde karşılık bulan ortanın solu fikrinin 1974 tarihli Tüzük Kurultay'ında "Demokratik Sol" adıyla ilke ve esasları daha net bir şekilde ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda ortanın solu yerine kullanılan demokratik sol düşünce, halk solculuğuna dayanan, solculuğun sınırlarını halkın çizdiği, ezilen en büyük halk toplumunun köylüler olduğu vurgusunu yapan, özgürlükçü demokrasiyi benimsemiştir (Ecevit, 1976: 1-3).

CHP'de Ortanın Solu Söyleminin Gelişimi

Bir meclis partisi olarak 9 Eylül 1923'te kurulan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu siyasal partisi olarak Cumhuriyet ideolojisinin siyasal taşıyıcısı olması bakımından Türk siyasal yaşamında ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Çünkü Atatürk ve ekibi için ulus devletin kurulabilmesi ve kurumsallaşabilmesi açısından iki önemli unsur laiklik ve halk egemenliği idi. Söz konusu bu iki unsuru sağlayabilmek açısından parti itici bir güç olarak kabul edilmekteydi (Ayata, 1992: 64). 1950 seçimlerine kadar ulus devletleşmenin gereklerini yerine getirmek adına parti devlet özdeşliği ile hareket edilmiştir. CHP bu dönemin belirleyici unsuru olarak hareket etmiştir. Nitekim Tek Parti-Hükümet-Devlet özdeşliğini sağlamak adına CHP 1927 yılında önemli tüzük değişikliğine gitmiştir. Böylece yapılan değişiklikte partinin genel başkanı, genel başkanlık divanı ile milletvekillerinin atanmasında yetkili kılınmıştır. Yine 1935 tarihli kurultay sonrası tüzük değişikliği ile CHP Genel Sekreteri aynı zamanda İç İşleri Bakanı, parti il başkanları ise o ilin valisi oluyordu (Koçak, 2002: 121). Sonuç olarak tek parti dönemi özellikle 1930'lu yıllar halk için hükümet etme anlayışından ziyade, hükümet için halkçılık anlayışının hâkim olduğu yıllardı (Karpaz, 1996: 250). Atatürk'ün vefatı sonrası CHP'de gerçekleşen Aralık 1938 tarihli 1. Olağanüstü Kurultay'da İsmet İnönü'nün değişmez Genel Başkan olarak ilan edilmesiyle başlayan "Milli Şeflik" dönemi olarak adlandırılan dönem (1938-1945) tek parti rejiminin en sert uygulandığı dönem olmuştur (Akandere, 1998: 39). Nihayet İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde savaşın da yıpratıcı etkisiyle daha da yoksullaşan köylü kesimi ve büyük toprak sahiplerinin tek parti rejimine karşı tepkilerini arttırmış (Mazıcı, 2009: 556), ayrıca yukarıdan aşağıya doğru şekillenen modernleşme programı toplumun gelenekçi kesimlerini tedirgin etmeye başlamıştır (Eroğul, 1998: 114).

Bu koşullar içerisinde tek parti iktidarı dönemi bir meşruiyet problemi yaşamaya başlamıştır. Demokrat Parti'nin 1950 yılında iktidarı ele geçirmesiyle çok partili hayata geçilmiş oldu. Böylece 1950 seçimleri yalnızca bir iktidar değişikliği değil, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren devlet ile özdeşleşmiş bulunan CHP'nin ilk kez uzun süreli muhalefet deneyimi yaşaması anlamına gelmektedir. Tek parti döneminde devletin kurucu iradesini temsil eden CHP, Demokrat Parti'nin seçim zaferiyle birlikte toplumsal desteğin yalnızca devlet otoritesiyle sürdürülemeyeceğini görmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle 1950 sonrasında parti içerisinde yeni arayışlar başlamış, özellikle ekonomik ve sosyal politikaların yeniden tanımlanması gerektiği yönündeki görüşler güç kazanmıştır (Koç, 2011: 38-39). Özellikle 1960'lara kadar siyasi ayrışmalar, ideolojik farklılaşmalar oldukça düşük düzeyde iken, özellikle 1965 seçimlerine doğru "sağ-sol mücadelesi" şeklinde karşılık bulan bir siyasal çatışma iklimi oluşmaya başlamıştır (Abadan, 1966: 112). Bu siyasal iklim içerisinde yoksul kesimlerin ekonomik ve sosyal hak taleplerinin artması, CHP tabanının bu ekonomik ve siyasal konjonktür içerisinde radikal taleplerde bulunması, 1960 sonrası Türkiye İşçi Partisi'nin ciddi bir toplumsal karşılığının oluşmaya başlaması ve Amerika merkezli Batı'ya olan güvenin sarsılmaya başlaması, oluşan aşırı sağ ve sol eğilimler karşısında barikat görevi görmek ve nihayet oluşan sorunlara çözüm olarak sosyal refah devleti uygulamalarını içeren bir program hayata geçirmek gibi nedenlere bağlı olarak parti içerisinde ortanın solu söylemi ön plana çıkmaya başlamıştır (Bila, 1999: 211-212; Ağaş, 2007: 199). Ayrıca 1961 Anayasası'nın yarattığı özgürlük ortamı, CHP'de dönüşüm sürecini hızlandırmıştır. Anayasa ile birlikte sendikal haklar, grev özgürlüğü ve örgütlenme hakları alanında genişlemeler olmuş; Türkiye İşçi Partisi (TİP), Yön Hareketi ve çeşitli sosyalist çevreler siyasal alanda görünür hâle gelmiştir. Abadan, 1961-1965 dönemini siyasi partiler ve toplumsal gruplar arasındaki çatışmanın yoğunlaştığı, ideolojik kutuplaşmanın belirginleştiği bir süreç olarak tanımlamaktadır (Abadan, 1966: 104).

Ortanın solu anlayışının CHP'de kurumsal olarak gündeme gelmesinde İsmet İnönü'nün rolü belirleyici olsa da kavramın teorik içeriğinin zenginleştirilmesi ve parti programını belirleyen bir söyleme dönüşmesinde asıl etkili olan kişi ifade edildiği üzere Bülent Ecevit olmuştur. Ecevit parti politikalarını belirlemesi gerektiğine inandığı ortanın solu anlayışına, halkçı, sosyal adaletçi, ilerici, devrimci, planıcı, özgürlüğe bağlı ve sosyal demokrasiden yana olma şeklinde nitelikler yüklemekteydi (Ecevit, 2009: 25-26). İ. İnönü Ulus gazetesinde partide ortanın solu tercihini "Ülke tam Sol'a kayıyordu. Ortanın Solunun gerekçesi tam sola kayışın önlenmesidir." şeklinde ifade ettiği bir gerekçeye dayandırırken (İnönü, 1965: 1), Ecevit öz eleştiri de yaparak ortanın solunu halka gitmek, halkla bütünleşmek olarak anlamlandırıyordu (Ecevit, 2009: 84).

CHP’de ortanın solu fikri önemli tartışmalara ve hizipleşmelere de yol açmıştır. Partiden ayrılmalara varacak kadar yaşanan tartışmalarda İnönü’nün desteklediği ve başını Bülent Ecevit ve Turan Güneş’in çektiği Forum Grubu ortanın solu fikrini desteklerken, partide liderler kadrosu olarak bilinen Turhan Feyzioğlu ve Ferit Melen gibi isimlerin öncü olduğu muhalif grup ortanın solu açılımına karşı çıkmaktaydılar (Altuğ,1979: 107). Özellikle 1965 Seçimleri sonrası yapılan 18. Parti Kurultay çalışmaları sırasında ortanın solu açılımına muhalif olanlardan Hatay CHP Kurultay delegesi olan Tayfur Sökmen’in “CHP Ortadadır, Ortanın Solu Moskova Yoludur” ismiyle hazırlanmış olduğu broşürde CHP’nin 1965 Seçimlerinde yenilgiye uğramasının ana nedenini partide savunulan ortanın solu fikrine bağlamaktadır (Sökmen, 1966). Devamında başını Turhan Feyzioğlu’nun çekmiş olduğu “Sekizler Grubu” olarak adlandırılan muhalif grup 18. Kurultayda benimsenmiş olan ortanın solu fikrine karşı yayımlanmış oldukları broşürde yapılan açıklamalara cevap olarak CHP’nin temelinde gericilik, Marksizm, sınıf kavgası, sosyalizmin olamayacağı, sadece Türk milletinin kurtuluş yolunu çizen Atatürkçülük anlayışının olabileceğini kapsamlı bir savunma şeklinde ifade etmişlerdir (Sekizler Grubu, 1967).

Dolayısıyla CHP’de ortanın solu anlayışının gelişimi, tek bir nedene bağlı olarak açıklanabilecek dar kapsamlı bir değişim çabası değildir. Söz konusu değişim, Demokrat Parti deneyimi, 1961 Anayasası’nın oluşturduğu özgürlük ortamı, Türkiye’de sol düşüncenin yükselişi, Avrupa sosyal demokrasisinin etkileri ve parti içi iktidar olma çekişmesinin bir aracı ile CHP’nin azalan toplumsal meşruiyetini yeniden üretme ihtiyacının kesiştiği çok boyutlu bir dönüşüm süreci olarak ele alınmalıdır.

DÖNEMİN SEÇİM BİLDİRGELERİNDE ORTANIN SOLU YAKLAŞIMI

CHP 1965 Seçim Bildirgesinde Ortanın Solu Yansımaları

Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) 1965 Milletvekili Genel Seçimleri Bildirgesi, yalnızca seçim vaatlerini içeren bir belge değil, partinin 1960 sonrasında geçirdiği ideolojik dönüşümün en kapsamlı siyasal metinlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Bildirge, ortanın solu söylemine ilişkin o döneme kadar yapılmış 27 tanımlama ve nitelendirme içerisinde “*Ortanın solu, 1965 seçim beyannamesinde, yer alan görüşlerin ve vaatlerin hepsine birden takılmış isimdir*” şeklinde yapılan tanımlama bildirgenin ortanın solu söylemiyle özdeşleşen kapsamlı bir belge olduğunu göstermektedir (Koç,2011: 125).

1965 Seçim Bildirgesi, Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1960 sonrası siyasal düzeni yalnızca anayasal güvence altına alınmış bir demokrasi olarak değil, aynı zamanda sosyal devlet anlayışıyla bütünleşmiş bir kalkınma modeli olarak değerlendirdiğini ortaya koymaktadır. Bildirgede, 1961 Anayasası ile getirilen demokratik düzenlemelerin (Anayasa Mahkemesi, bağımsız yargı, sendikalar hakları, grev hakkı ve basın özgürlüğü) CHP iktidarlara döneminde kurumsallaştırıldığı vurgulanmakta; bu kazanımların korunması partinin temel siyasal sorumluluğu olarak tanımlanmaktadır (CHP,1965: 4). Bildirgeye göre Türkiye’nin temel sorunu artık siyasal rejimin niteliği değil, ekonomik geri kalmışlığın aşılması ve sosyal adaletin sağlanmasıdır. Bu ise; toprak reformu, toplum kalkınması, çalışma ile ilgili reformlar, vergi adaleti, nüfus plânlaması, konut sorunu, iktisadî örgütlenme, tarım ürünlerinin ve tarımla uğraşanların emeğini değerlendirme ve idarî reform gibi büyük dâvaların, demokratik rejimden ayrılmaksızın çözülebilmesi için, halka gerçekleri bıkmadan anlatmaya çalışmak ile mümkün olabilecektir (CHP,1965: 10) Dolayısıyla bildirge, demokratik hukuk devleti ile ekonomik ve sosyal reformları birbirini tamamlayan unsurlar olarak ele alarak ortanın solu düşüncesinin ideolojik çerçevesini somutlaştırması açısından da dikkat çekmektedir.

Bildirgenin ikinci önemli vurgusu, devletçiliğin planlı kalkınma, halkçılık ve sosyal adalet ekseninde yeniden yorumlanmasıdır. CHP, devletçiliği yurt gerçeklerine dayalı olan, Türkiye’nin ihtiyaçlarından doğmuş, hem iktisadi hem sosyal yönü olan devrimler ile hürriyetin, hürriyetle kalkınmanın, kalkınmayla sosyal adaletin birlikte sağlandığı, hür ve tok insanların diyarı bir düzen ve demokratik planlama içerisinde özel sektör ile kamu kesiminin birlikte faaliyet gösterdiği, ancak devletin stratejik sektörlerde öncü rol üstlendiği toplamda 16 ilke çerçevesinde ele alınan kapsamlı pragmatik bir kalkınma modeli olarak tanımlamaktadır (CHP, 1965: 11–28).

Bildirgede ortanın solu anlayışını en belirgin biçimde yansıtan unsur ise halkçılık ilkesinin sosyal adalet ekseninde yeniden tanımlanmasıdır. CHP, halkçılığı yalnızca siyasal temsil ilkesi olarak değil; fırsat eşitliği, çalışanların yönetime katılması, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin yaygınlaştırılması, sosyal güvenliğin güçlendirilmesi ve gelir dağılımının dengelenmesi gibi sosyal politika hedefleriyle ilişkilendirmektedir. Kapsamlı bir şekilde ele alınan halkçılık ilkesini hayata geçirebilmek için de her alana yönelik planlı kalkınma politikalarının nasıl oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Bildirgede demokrasi, ekonomik kalkınma ve sosyal adalet birbirini tamamlayan üç temel unsur olarak ele alınmış; bu hedeflere demokratik yöntemlerden sapmadan ulaşılabileceği kapsamlı bir şekilde savunulmaktadır (CHP, 1965). Aşağıda Bildirgede vurgulanan ilke ve politikaların ortanın solu yaklaşımıyla ilişkisini özetlemeye çalışan Tablo 1, CHP’nin ortanın solu söylemi ile ilişkisini anlayabilmemiz açısından önemlidir.

Tablo 1: 1965 CHP Seçim Bildirgesi: Ortanın Solu ile İlişkilendirilebilecek İlke ve Politikalar

Ortanın Solu İlkesi	Bildirgede Yansıyan Politikalar	Ortanın Solu ile İlişkisi
Sosyal Devlet	Devletin eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve istihdam alanlarında aktif sorumluluk üstlenmesi	Refah devletinin temelidir. Ortanın Solu'nun en belirgin unsurudur.
Sosyal Adalet	Gelir dağılımının düzeltilmesi, yoksulluğun azaltılması	Ecevit'in Ortanın Solu tanımının merkezindedir.
Halkçılık	Ekonomik kalkınmanın toplumun bütün kesimlerine yayılması	Klasik halkçılığın sosyal demokrat yorumudur.
Planlı Kalkınma	Devlet Planlama Teşkilatı öncülüğünde kalkınma	Devletçilik ile sosyal demokrasinin sentezidir.
Karma Ekonomi	Kamu ve özel sektörün birlikte çalışması	Devletçi sosyal demokrasi modeli.
Devletçilik	Stratejik sektörlerde kamunun öncü rolü	Liberalizm ile sosyalizm arasında üçüncü yol anlayışı.
Toprak Reformu	Topraksız köylünün topraklandırılması	Sosyal adalet ve fırsat eşitliği politikası.
Vergi Adaleti	Artan oranlı vergilendirme, servetin adil vergilendirilmesi	Gelir eşitsizliğini azaltmaya yönelik sosyal demokrat politika.
Çalışma Hayatı	Sendikal haklar, toplu sözleşme, grev hakkı	Emek eksenli sosyal demokrat yaklaşım.
Sosyal Güvenlik	Her vatandaşın sosyal güvence kapsamına alınması	Evrensel refah devleti anlayışı.
Fırsat Eşitliği	Parasız eğitim, eğitimde eşitlik	Sosyal hareketlilik ve eşit yurttaşlık.
Köylünün Kalkındırılması	Tarımsal kredi, kooperatifçilik, destekleme alımları	Halkçılık ve kırsal kalkınma politikası.
Kooperatifçilik	Üretici kooperatiflerinin yaygınlaştırılması	Dayanımcı ekonomi anlayışı.
Bölgesel Kalkınma	Az gelişmiş bölgelerin desteklenmesi	Eşitsizliklerin giderilmesi.
Kamu Yatırımları	Altyapı ve sanayi yatırımlarının devlet eliyle gerçekleştirilmesi	Planlı kalkınmanın aracı.
Sanayileşme	Ağır sanayi yatırımları	Milli kalkınmacı sosyal demokrasi.
İnsan Onuruna Yakışır Yaşam	Asgari yaşam standartlarının yükseltilmesi	Avrupa sosyal demokrasisinin temel ilkesi.
Demokratikleşme	1961 Anayasası'nın korunması, temel haklar	Siyasal özgürlük ile sosyal adaletin birlikte ele alınması.
Toplumsal Dayanışma	Sınıf çatışması yerine sosyal uzlaşma	CHP'nin Ortanın Solu'nu Marksizmden ayıran temel özellik.

Kaynak: 1965 CHP Seçim Bildirgesinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Bu tabloda, 1965 CHP Seçim Bildirgesi'nde vurgulanan hususların CHP'nin "Ortanın Solu" anlayışı ile büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir. Bildirgede doğrudan "Ortanın Solu" ifadesine yer verilmemiş olsa da kavramın içerdiği sosyal demokrat ilkeler bildirgenin hemen her politika alanına nüfuz etmiş durumdadır. Tabloya ilişkin genel değerlendirme yapıldığında, 1965 Seçim Bildirgesi'nin Altı Ok ilkelerini sosyal demokrat bir içerikle yeniden yorumlayan bir siyasal program olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Halkçılık, devletçilik ve devrimcilik ilkelerinin, sosyal devlet, gelir dağılımında adalet, planlı kalkınma, çalışma hakları ve fırsat eşitliği gibi yeni politika alanlarıyla zenginleştirildiği görülmektedir.

CHP 1969 Seçim Bildirgesinde Ortanın Solu Yaklaşımı

Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) 1969 Genel Seçim Bildirgesi, partinin ortanın solu anlayışını seçim programı düzeyinde kapsamlı biçimde ortaya koyan siyasal belgelerden biri olması açısından önemlidir. 1965 seçimlerinden sonra kamuoyunda yoğun biçimde tartışılan ortanın solu anlayışı, 1969 bildirgesinde yalnızca teorik bir siyasal konumlandırma olmaktan çıkarılarak ekonomik, sosyal ve siyasal politika önerileriyle somutlaştırılmıştır. Bildirgede kullanılan "İnsanca Bir Düzen" ve "Düzen Değişikliği" söylemleri, CHP'nin mevcut ekonomik ve toplumsal yapının yalnızca kısmi reformlarla değil, sosyal adalet eksenli kapsamlı bir yeniden yapılanmayla dönüştürülmesi gerektiği yönündeki yaklaşımını ortaya koymaktadır. Bildirgede CHP'nin her alana ilişkin politika önerilerini ortanın solu anlayışıyla şekillendirdiği görülmektedir.

Bildirgenin temelinde yer alan en önemli ilkelerden biri sosyal adalet anlayışıdır. CHP, ekonomik kalkınmanın yalnızca üretim artışı veya milli gelirdeki yükselişle değerlendirilemeyeceğini; kalkınmanın toplumun bütün kesimlerine adil biçimde yansıtılması gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenle gelir dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesi, yoksulluğun azaltılması ve ekonomik kaynakların daha dengeli paylaşılması bildirgenin temel hedefleri arasında yer almaktadır. Bu yaklaşım, ortanın solu düşüncesinin merkezinde bulunan sosyal adalet ilkesinin seçim bildirgesine doğrudan yansımaları niteliğindedir. Nitekim ortanın solunda CHP'nin sosyal adalete dayalı bir toprak reformunu savunarak ve bu durumu "toprak işleyen, su kullananın" sloganıyla ifade ederek bildirgede yer vermesi söz konusu ilişkiyi güçlendiren bir durumdur (CHP, 1969: 3).

Ortanın solu anlayışının bildirgeye en belirgin biçimde yansıdığı alanlardan biri de halkçılık ilkesinin yeniden yorumlanmasıdır. CHP, halkçılık anlayışını her alanda sosyal adaleti sağlayarak hayata geçirebileceğini bildirgede

vurgulamıştır. Bu bağlamda halkçılık ekonomik fırsat eşitliği, gelir dağılımında adalet ve toplumsal refahın geniş halk kesimlerine yayılması gibi sosyal adalet uygulamalarını hayata geçirebilmeyi gerektirmektedir. Bunun için de bildirgede yoksulluğun ve sömürünün ortadan kaldırılması, emekçilerin yaşam standartlarının yükseltilmesi ve köylünün kalkınma sürecine aktif biçimde katılması temel politika hedefleri arasında gösterilmektedir.

Bildirgede dikkat çeken bir diğer unsur devletçiliğin sanayileşmenin başlaması açısından ne kadar önemli olduğu vurgusudur (CHP,1969: 127). CHP devleti özel kesimde yön verici, eğitimden sağlığa, vergilendirmeden, dış ticarete tüm alanlarda planlama yapan bir aktör olarak görmektedir. Bu çerçevede planlı kalkınma bildirgenin en güçlü politika alanlarından birini oluşturmaktadır. Bildirgede özel girişimin tamamen dışlanmaması, ancak kamu yararına uygun biçimde yönlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım, ortanın solunun benimsediği karma ekonomi anlayışıyla uyumludur.

Bildirgede emek eksenli sosyal politikalar da önemli yer tutmaktadır. Özellikle işçilerin iş kanunu kapsamına alınması, sendikal haklarının geliştirilmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi hususlarına geniş bir şekilde yer verilmiştir. Ayrıca bildirgede “Sosyal Güvenlik Düzeni” başlığı altında anayasada vurgulanan sosyal devlet olmanın gereği olarak ve sosyal güvenlik sisteminin yaygınlaştırılması amacıyla 17 maddelik tedbirlere yer verilmesi, ortanın solunun emeği önceleyen yaklaşımının seçim bildirgesine yansıyan somut örnekleridir (CHP,1969: 88).

Bildirgede köylüye dönük düzen değişikliği amacına yönelik tarım politikaları da önemli yer tutmaktadır. Özellikle toprak reformu ile toprak dağılımında adaletin sağlanmasının yanı sıra tarımsal verimliliğin yükseltilmesi de amaçlanmaktadır (CHP,1969: 2). Bunun yanı sıra Tarım İş Kanunu çıkarılarak, tarım kesimindeki işçilerin çalışma koşulları adaletli ve insanca bir düzene bağlanacak ve sosyal güvenlikleri ve çok yönlü tarım uygulamaları için kredi imkânı sağlanacak (CHP,1969: 4), tarımsal tüm alanda kooperatifçilik özendirilecek üretimden pazarlamaya tüm sürecin kooperatiflerce yönetilmesi için teşvik edici uygulamalar ortanın solu anlayışının kırsal kesime yönelik sosyal adalet perspektifini ortaya koymaktadır.

Bildirgede ayrıca vergi adaleti önemli bir reform alanı olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda bildirgede güçlü ve mutlu bir Türkiye’nin yaratılmasının ciddi bir vergi reformuna bağlı olduğu vurgulanmaktadır. Vergi adaletini sağlamaya yönelik, varlıklılardan daha çok, yoksullardan ise az vergi alınması uygulamasına gidilecektir (CHP,1969: 68-69). Ortanın solu anlayışında da vergi politikası sosyal adaleti sağlamaya yönelik, gelir dağılımını düzenleyen sosyal politika mekanizması olarak değerlendirilebileceğinden, bildirgede savunulan vergi reformu ortanın solu yaklaşımı ile örtüşmektedir.

Eğitim ve sağlık politikaları da bildirgenin sosyal demokrat niteliğini güçlendiren önemli alanlardır. CHP, Bildirgede “Çağdaş ve Halkçı Eğitim Düzeni” başlığı altında eğitim politikalarına kapsamlı bir şekilde yer vermiştir. İnsanın hızlı değişen çağa ayak uydurabilmesi, bu çağın insanı olabilmesi için eğitimde büyük değişikliklere gitmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Öncelikle yaygın ve sürekli eğitimin hayata geçirilmesi eğitim hizmetlerinin fırsat eşitliği temelinde yaygınlaştırılması gerekmektedir (CHP,1969: 29-30). Sağlık hizmetlerinin tüm vatandaşlara ulaştırılması için yeterli sağlık personeli ve bina alt yapı faaliyetleri arttırılacak ve herkesi kapsayan bir sağlık sigortası kurulması politikası hayata geçirilecektir (CHP,21969: 88). Bu yaklaşım, bireylerin yalnızca siyasal haklara değil, sosyal vatandaşlık haklarına da sahip olması gerektiğini savunan ortanın solu anlayışıyla büyük ölçüde örtüşmektedir.

Bildirgede öne çıkan bir diğer tema düzen değişikliği kavramıdır. Bu kavram bildirgenin tamamına hâkim bir anlayışa sahiptir. Düzen değişikliğinden kastedilen ortanın solunda bir düzen değişikliğidir. Düzen değişikliği ulusal kalkınma modeline dayalı gerçek bir halk iktidarı ile demokratik rejim içinde gerçekleştirilecek yapısal sosyal ve ekonomik reformları ifade etmektedir (CHP,1969: 128-129). Böylece ortanın solunun temel karakterini oluşturan reformculuk ilkesinin bildirgenin bütününe hâkim olduğu görülmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde 1969 CHP Seçim Bildirgesi, ortanın solu anlayışının temel ilkeleri olan sosyal adalet, halkçılık, sosyal devlet, planlı kalkınma, devletçilik, karma ekonomi, fırsat eşitliği, emek hakları, vergi adaleti ve demokratik reformculuk ilkelerini bütüncül bir siyasal program hâline dönüştürmektedir. Bildirgede önerilen politikaların ortak amacı, ekonomik kalkınmayı toplumsal refahla bütünleştirmek ve demokratik rejim içerisinde daha adil bir sosyal düzen oluşturmaktır. Bildirgede vurgulanan ilke ve politikaların CHP ve ortanın solu yaklaşımına ait ilke esaslarla nasıl örtüştüğünü özetlemesi açısından Tablo 2 önemlidir.

Tablo 2: 1969 CHP Seçim Bildirgesindeki Vurguların Ortanın Solu İlkeleri ve CHP'nin Temel İlkeleri (Altı Ok) ile İlişkisi

1969 Bildirgesindeki Vurgular	Ortanın Solu İlkesi	CHP'nin Temel İlkesi (Altı Ok İlkesi)
İnsanca Bir Düzen	Sosyal adalet	Halkçılık
Düzen Değişikliği	Reformculuk	Devrimcilik
Planlı kalkınma	Planlama	Devletçilik
Karma ekonomi	Devletin düzenleyici rolü	Devletçilik
Gelir dağılımında adalet	Sosyal adalet	Halkçılık
Toprak reformu	Fırsat eşitliği	Halkçılık
Kooperatifleşme	Dayanışmacılık	Halkçılık
Köylünün desteklenmesi	Kırsal kalkınma	Halkçılık
İşçi hakları	Emek odaklı yaklaşım	Halkçılık
Sosyal güvenlik	Sosyal devlet	Halkçılık
Vergi reformu	Vergi adaleti	Halkçılık
Eğitim ve sağlık hizmetleri	Fırsat eşitliği	Halkçılık
Sanayileşme	Planlı kalkınma	Devletçilik
Bölgesel kalkınma	Dengeli kalkınma	Devletçilik
Demokratikleşme	Özgürlük ve adalet	Cumhuriyetçilik

Kaynak: 1969 CHP Seçim Bildirgesinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 2 incelendiğinde, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1969 Seçim Bildirgesi'nde yer alan temel politika ve düzenlemelerin büyük ölçüde ortanın solu anlayışının kurucu ilkeleri üzerine inşa edildiği görülmektedir. Bu yönüyle bildirge, ortanın solunun teorik çerçevesini uygulamaya aktarmayı hedefleyen en kapsamlı siyasal belgelerden biri olarak değerlendirilebilir.

Bildirgede yer alan politika önerilerinin önemli bir bölümünün Halkçılık ve Devletçilik ilkeleri ile örtüştüğü görülmektedir. Bu durumun tesadüfi olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü CHP'de ortanın solu anlayışı, CHP'nin Altı Ok ilkelerinden kopan yeni bir ideoloji değil; özellikle halkçılık ve devletçilik ilkelerini sosyal demokrasi ekseninde yeniden yorumlayan bir siyasal yaklaşım olarak geliştirilmiştir. Halkçılık ilkesi sosyal adalet, gelir dağılımında eşitlik ve fırsat eşitliği ile zenginleştirilirken; devletçilik ilkesi planlı kalkınma, karma ekonomi ve sosyal devlet anlayışı doğrultusunda yeniden tanımlanmıştır. Devrimcilik ilkesi ise demokratik yöntemlerle gerçekleştirilecek sürekli reform anlayışıyla örtüşmekte ve son olarak Cumhuriyetçiliğin demokratik ve adil temelde gerçek bir halk iktidarını önemseyen bir ilke olarak bildirgeye yansıdığı görülmektedir.

1973 CHP Seçim Bildirgesi ve Ortanın Solu İlişkisi

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1973 Genel Seçim Bildirgesi, partinin 1969 Seçim Bildirgesi'nde "Düzen Değişikliği Programı" nı geliştiren, partiyi öncelik kazanan sorunları çözerek daha ileriye taşımayı hedefleyen bir program olarak karşımıza çıkmaktadır (CHP,1973: 7). Bildirgede "Akgünlere "sloganıyla insanın insanı sömürmediği, hakça bir düzen içerisinde herkesin özgür olacağı, halkın üstünde bir egemenliğin kabul edilemeyeceği bir anlayışın, kurulacak düzenin özünü oluşturacağı savunulmaktadır (CHP,1973: 4) Bildirgede "ortanın solunda CHP" vurgusunun devam ettiği, ortanın solu kavramının ekonomi ve kalkınma anlayışını 8 yıl önce parti programını belirlediği ifade edilmektedir (CHP,1973: 11).

Bildirgede ön plana çıkan temel ilkelerden biri sosyal adalet anlayışıdır. Bu anlamda bildirgede ilk başta ekonomik ve sosyal açıdan dengeli bir planı hazırlamak ve uygulamak sosyal adaleti sağlamakla mümkün olabileceği ifade edilmiştir (CHP,1973: 9). Bildirgede CHP hızlı kalkınma modeli ile sosyal adaleti birlikte gerçekleştirme kararlılığı içinde olduğunu vurgulayarak (CHP,1973: 24), hedeflenen halkçı iktidarın ancak bölgelerarası sosyal adaleti sağlamakla mümkün olabileceği bunun için de eğitimden sağlığa ve sanayileşmeye her türlü gereksinimin bölgeler arası eşit hale getirilmesi gerektiği savunulmaktadır (CHP,1973: 44). Bu yaklaşım, ortanın solu düşüncesinin temelini oluşturan gelir dağılımında adalet, fırsat eşitliği ve sosyal devlet ilkeleriyle doğrudan örtüştüğünü göstermektedir.

Bildirgede dikkat çeken bir diğer unsur halkçı iktidar vurgusudur. CHP'nin halkçı iktidar vurgusu, uygulamayı hedeflediği kalkınma planının ana niteliğini oluşturmaktadır. Halkçı bir ekonomi (CHP,1973: 11), "halkçı bir kamu hizmeti" (CHP,1973: 18), "halkçı sosyal güvenlik" (CHP,1973: 130), "halkçı eğitim" (CHP,1973: 149), "halkçı kamu yönetimi" (CHP,1973: 193) gibi vurgulamalar yeni iktidar anlayışının halkçı yönünü göstermektedir. Bu yönüyle bildirgede vurgulanan halkçılık demokratik ve sosyal içerikli ortanın solu halkçılığını hayata geçirmeyi hedeflemektedir.

Ekonomik politikalar bakımından bildirgede, planlı dengeli kalkınma ilkesi ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda sermayeyi sınırlı ellerde yoğunlaştırıp o ellerle yatırıma yöneltme yerine, öncelikle üretici halkın ve çalışanların eliyle yatırıma yöneltmeyi öngören tutum içerisinde olunacaktır (CHP, 1973: 16). Refahı topluma özgürce ve hakça yaymayı hedef edinen bir planlama anlayışı bildirgede ayrı bir başlık altında etraflı bir şekilde ele alınmıştır

(CHP,1973: 23). Özel girişime yer verilen bu kalkınma anlayışında özel girişimlerin aşırı kâr elde edemeyeceği ve devlete egemen olamayacağı ve ayrıca devlet girişimciliğinin de halktan daha güçlü olamayacağı özellikle vurgulanmaktadır (CHP,1973: 24). Bu kalkınma yaklaşımı, ortanın solunun planlı kalkınma anlayışının temel özelliklerini yansıtmaktadır.

Bildirgede özellikle köylünün desteklenmesi, toprak reformu, kooperatifleşme ve tarımsal kalkınma konularına geniş yer verilmesi de ortanın solu anlayışının bildirgeye hakim olduğunu göstermektedir. Bildirgede kırsal kalkınma açısından toprak reformunun önemli olduğu vurgulanmış CHP'nin istediği toprak reformu köylüyü yeterli toprağa kavuşturmayı, gerekiyorsa hazine arazilerini köylülere dağıtılmasını hedeflemektedir (CHP,1973: 35-36). Köylünün büyük ve modern tarım işletmeciliğine güçlü kooperatiflerle geçebileceği (CHP,1973: 38), "KÖYKENT" modelinin sürdürülebilmesi açısından köy kooperatifleri ve kooperatif birliklerin önemi de ayrıca vurgulanmıştır (CHP,1973: 40).

Sosyal politika alanında ise bildirge; eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve çalışma hayatına ilişkin ortanın solu anlayışı ile örtüşen önemli düzenlemeler içermektedir. Bildirgede özellikle sosyal adaletsizliğin temel nedeni eğitimde fırsat eşitsizliği olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda kimsenin gücünü aşmayan bir eğitim olanağı, eğitimde kimsenin geç kalmadığı, kimsenin önünün tıkanmadığı, kalkınma isteklerine uygun bir eğitim CHP'nin kuracağı düzende öne çıkan hususlar olarak bildirgede yer almaktadır (CHP,1973: 145). Yine sağlık hizmetlerinin halk yararına işler hale getirilmesi gerektiği (CHP,1973: 17), sağlık ocaklarının yeterli sağlık personeline kavuşturulacağı (CHP,1973: 49), sağlık sigortası uygulamalarının tüm yurttaşları kapsayacak boyuta ulaştırılacağı (CHP,1973: 131) ön plana çıkmaktadır. Bildirgede sosyal güvenlik sisteminin köylüleri de kapsayacağı tarım sigortası uygulaması ile entegre edileceği ifade edilmiştir (CHP,1973: 33). "İnsanca ve demokratik çalışma düzeni" başlığı altında çalışma hayatına ilişkin sorunlar dile getirilmiş (CHP,1973: 117), CHP'nin kuracağı yeni çalışma düzeninde, işçi haklarını kısıtlayan tüm düzenlemeler değiştirilecek, memur sendikalarının kurulmasına yeniden izin verilecek, bütün çalışanlar iş kanunu ve sosyal sigortalar kanunu kapsamına alınacak, tarım iş kanunu hayata geçirilecek ve işsizlik sigortası kurulacaktır (CHP,1973: 122-123). Yine bildirgede yaygın ve etkin bir sosyal güvenlik sisteminin kurulmasına yönelik, herkesi ve her kesimi kapsayıcı bir sosyal güvenlik politikalarına kapsamlı bir şekilde yer verilmiştir (CHP,1973: 129-134).

Demokratikleşme vurgusu da bildirgenin temel özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda bildirgede demokrasiye gerçeklik kazandırmak için yurt dışı seçmenler ve 18 yaşını doldurmuş seçmenlere oy hakkı tanınacaktır. Derneklerin siyaset yapma yasağı kaldırılacak, memurlara sendika hakkı yeniden tanınacak, üniversite özerkliğini sınırlandıran düzenlemeler kaldırılacak, köylülerin hızla güçlü kooperatiflerde örgütlenmesi sağlanacak, yeni kurulacak Köykentlerin yönetiminde kooperatifler yer alabilecek gibi önemli demokratik hedeflere yer verilmiştir (CHP,1973: 189-190).

Genel olarak değerlendirildiğinde, bildirgede öne çıkan halkçılık, sosyal adalet, planlı kalkınma, demokratikleşme, emekten yana sosyal politikalar ve bölgesel eşitsizliklerin giderilmesine yönelik hedefler, ortanın solunun temel ilke ve esaslarıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu nedenle 1973 Bildirgesi, CHP'nin sosyal demokrat kimliğinin kurumsallaşmasında ve ortanın solu düşüncesinin somut siyasal programa dönüştürülmesinde önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Aşağıdaki Tablo 3 bildirgede hedeflenen ilke ve esasların ortanın solu ve CHP ilke esasları ile nasıl kesiştiğini özetlemektedir:

Tablo 3: 1973 Seçim Bildirgesi Ortanın Solu İlişkisi

Bildirgede Vurgulanan İlke	Ortanın Solu İlkesi	CHP'nin Temel İlkesi
Toplumsal adalet	Sosyal adalet	Halkçılık, Devletçilik
Gelir dağılımında adalet	Eşitlikçi kalkınma	Halkçılık, Devletçilik
Planlı kalkınma	Karma ekonomi	Devletçilik
Toprak reformu	Üreticiyi destekleme	Halkçılık, Devletçilik
Kooperatifleşme	Dayanışmacı ekonomi	Halkçılık, Devletçilik
Sosyal devlet	Fırsat eşitliği	Halkçılık, Devletçilik
Demokratikleşme	Demokratik sol	Cumhuriyetçilik, Halkçılık
Hak ve özgürlüklerin korunması	Özgürlükçü demokrasi	Cumhuriyetçilik
Bölgesel kalkınma	Toplumsal eşitlik	Halkçılık, Devletçilik
Emekçilerin korunması	Emekten yana politika	Halkçılık

Kaynak: CHP 1973 Seçim Bildirgesinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Bildirgenin en belirgin özellikleri; sosyal adalet, halkçılık, karma ekonomi, planlı kalkınma, üreticiyi destekleyen ekonomik model, fırsat eşitliği, demokratikleşme ve emekten yana sosyal politikalar ortanın solu ilkeleri ile kesişmektedir. Dolayısıyla bu durum ortanın solunun yalnızca ideolojik bir söylem olmadığını, aynı zamanda uygulanabilir kamu politikalarına dönüştürüldüğünü göstermektedir. Bu bağlamda 1973 Seçim Bildirgesi, CHP'nin ortanın solu anlayışını en sistematik biçimde somutlaştırdığı siyasal belgelerden biri olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak Tablo 3, 1973 Seçim Bildirgesi'nin CHP'nin Altı Ok ilkelerini terk eden bir belge olmadığını; aksine özellikle Halkçılık ve Devletçilik ilkelerini sosyal demokrasi ve ortanın solu anlayışı doğrultusunda yeniden yorumlayarak çağın ekonomik ve toplumsal sorunlarına çözüm üretmeye çalışan bir siyasal program ortaya koyduğunu göstermektedir.

ORTANIN SOLU SÖYLEMİNİN GÜNÜMÜZ CHP SİYASETİNE YANSIMALARI

CHP tarihsel süreci içerisinde kendisini birçok kez yenileme isteği ve değişim çabası ile dolu bir partidir. Günümüz CHP'sinin ortanın solu anlayışını, 1960'lı ve 1970'li yıllardaki biçimiyle sürdürdüğünü söylemek güçtür. Çünkü aradan geçen yarım yüzyılı aşkın süreçte Türkiye'nin sosyo ekonomik ve siyasal yapısında önemli değişimler yaşanmıştır. Özellikle 1980 sonrası küreselleşme, neoliberal ekonomi politikalarının yaygınlaşması, dijitalleşme ve çevre sorunları gibi yeni gelişmeler tüm partileri olduğu gibi CHP'nin de sosyal demokrat anlayışının yenilenmesini zorunlu kılmıştır.

Günümüz CHP'sinin parti liderliği noktasındaki değişimi partinin kapsamlı bir değişime gireceği anlamına gelmemektedir. Siyasal parti liderliğinin yanında sahip olunan tarihsel miras, ideolojik tercihler temsil ettiği toplumsal taban ve örgütsel yapı, seçmenlerle ilişki kurma biçimi gibi pek çok etken partideki değişimi etkileyen ve sürekli kılan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Deniz Baykal sonrası CHP'nin lideri olan Kemal Kılıçdaroğlu ile partide söylemsel bir değişim görülmeye başlasa da partinin örgüt yapısı bu değişim söylemine direnç göstermiştir. Ancak 2011 seçimleri öncesi eski örgüt yapısının tasfiyesi ve değişim söylemine uygun bir kadro oluşumuyla değişim söylemine uygun bir program ve siyaset yapabilme mümkün hale gelebilmiştir. Böylece Kılıçdaroğlu CHP'si ile Türkiye'nin demokratikleşme, sosyal adalet ve yoksulluk gibi temel sorun alanlarını çözmeyi önceleyen bir yeni CHP yaratma çabasının olduğu görülmektedir (Kömürcü, 2011: 38-39). Dolayısıyla ortanın solu anlayışı ile örtüşen bu sosyal demokrat söylemler günümüz CHP'si açısından da sürdürülmek istenmektedir.

Ortanın solu söyleminin, günümüz CHP siyasetinde sosyal politika eksenli siyasal söylemin güçlenmesi, partinin ideolojik kimliğinin yeniden tanımlanması ve sol kimliğinin tarihsel açıdan meşrulaştırılması olmak üzere üç temel boyutta etkisini sürdürdüğü görülmektedir. Öncelikle bu yaklaşım, emek, yoksulluk ve sosyal adalet eksenli politikaları CHP'nin temel siyasal meşruiyet kaynaklarından biri hâline getirerek partiyi toplumsal eşitsizliklere çözüm üretmesi gereken bir siyasal aktör olarak yeniden konumlandırmıştır. Bu doğrultuda aile sigortası, sosyal devletin güçlendirilmesi, taşeron işçiliğin sınırlandırılması, asgari ücretin iyileştirilmesi, emek örgütlenmesinin desteklenmesi ve yoksullukla mücadeleye yönelik politikalar, Ecevit döneminde şekillenen ortanın solu anlayışının günümüzün ekonomik ve toplumsal koşullarına uyarlanmış güncel yansımaları olarak değerlendirilmektedir (Türkoğlu, 2023).

Bu değerlendirmeler bir bütün olarak ele alındığında, ortanın solu söyleminin günümüz CHP siyasetinde partinin siyasal söylemini ve politika tercihlerini şekillendiren temel referanslardan biri olmaya devam etmektedir. Sosyal adalet, sosyal devlet, emek, yoksullukla mücadele, demokratikleşme, eşit yurttaşlık ve hak temelli siyaset anlayışı gibi konular, ortanın solu yaklaşımının günümüzün toplumsal ve siyasal koşullarına uyarlanmış yansımaları olarak CHP'nin politikalarında önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu devamlılık 1960'lı ve 1970'li yıllarda benimsenen ortanın solu anlayışının değişmeden günümüze taşındığı anlamına gelmemektedir. Aksine, değişen toplumsal ihtiyaçlar, ekonomik dönüşümler ve siyasal gelişmeler doğrultusunda yeniden yorumlanan bu yaklaşım, sosyal demokrasi ekseninde güncellenerek varlığını sürdürmektedir.

Ortanın solu söyleminin günümüz CHP siyasetindeki yansımalarını daha somut ve sistematik biçimde değerlendirebilmek için partinin seçim bildirgelerinin incelenmesi önemli bir yöntemsel imkân sunmaktadır. Seçim bildirgeleri, siyasal partilerin ideolojik yönelimlerini, temel politika önceliklerini ve seçmene sundukları vaatleri bütüncül biçimde ortaya koyan resmî metinlerdir. Bu nedenle CHP'nin 2011, 2015, 2019 ve 2023 seçim bildirgeleri üzerinden yapılacak karşılaştırmalı bir inceleme, ortanın solu anlayışının hangi politika alanlarında devam ettirildiğini, hangi yönleriyle değişime uğradığını ve günümüz sosyal demokrat söylemi içerisinde nasıl yeniden anlam kazandığını ortaya koymaya katkı sağlayacaktır. Özellikle sosyal devlet, gelir dağılımı, emek politikaları, sosyal yardımlar, demokratikleşme, yerel yönetimler, çevre politikaları ile dezavantajlı toplumsal kesimlere yönelik vaatler üzerinden gerçekleştirilecek değerlendirme, ortanın solu söyleminin günümüz CHP siyasetindeki süreklilik ve dönüşüm boyutlarını daha açık biçimde ortaya koyacaktır. Böylece tarihsel süreç içerisinde şekillenen ortanın solu yaklaşımının, günümüz CHP'sinin programatik söylemindeki karşılığı seçim bildirgeleri temelinde somut veriler ışığında değerlendirilmiş olacaktır.

2011 Tarihli CHP Seçim Bildirgesinde Ortanın Solu Yansımaları

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 2011 Seçim Bildirgesi incelendiğinde, partinin kendisini “çağdaş bir sosyal demokrat parti” olarak tanımladığı ve Cumhuriyet'in kurucu ilkeleri ile sosyal demokrasiyi birlikte vurguladığı görülmektedir (CHP, 2011: 4). Bu yaklaşım, ortanın solu düşüncesinin temelinde yer alan halkçılık, sosyal adalet, devletçilik, planlı kalkınma ve demokratikleşme ilkelerinin güncel siyasal söylem içerisinde yeniden yorumlandığını göstermektedir. 2011 CHP Seçim Bildirgesi'nde kullanılan “özgürlük, eşitlik, sosyal adalet, demokrasi ve laiklik” kavramları da bu tarihsel çerçevenin devamı niteliğindedir (CHP, 2011: 6).

Bildirgede ortanın solunun en belirgin yansıması halkçılık ve sosyal adalet ekseninde ortaya çıkmaktadır. CHP, farklı sosyal katmanlar arasındaki eşitsizlikleri azaltmayı, refahın paylaşımında adaleti sağlamayı ve bölgesel kalkınma dengesizliklerini gidermeyi öncelikli hedef olarak görmektedir (CHP, 2011: 4). Ortanın solu düşüncesinde sosyal adalet, yalnızca yoksullara yardım etmek değil, gelir dağılımını daha dengeli hale getirmek ve toplumun tüm kesimlerinin kalkınmadan pay almasını sağlamak anlamına gelmektedir. Bildirgede “yaratılacak refahın toplumun tüm kesimlerine hakça paylaştırılması” hedefinin ifade edilmesi bu sürekliliği göstermektedir (CHP, 2011: 22).

Ekonomi politikaları açısından da ortanın solunun devletçilik ve planlı kalkınma ilkelerinin güncellenmiş bir biçimde korunduğu görülmektedir. Bildirgede CHP, piyasadan yararlanılacağını ancak piyasa başarısızlıklarına karşı devletin düzenleyici ve denetleyici işlevlerinin güçlendirileceğini belirtmektedir (CHP, 2011: 22). Bu yaklaşım, ortanın solunun “özel girişimi reddetmeyen fakat sosyal adalet için devlet müdahalesini gerekli gören” anlayışıyla uyumludur. Ayrıca bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, istihdam yaratılması, insan sermayesine yatırım yapılması ve sosyal devletin ekonominin merkezine insanı koyması gerektiği yönündeki ifadeler planlı kalkınma düşüncesinin çağdaş bir yorumu olarak değerlendirilebilir (CHP, 2011: 22-24).

Ortanın solu yaklaşımının özgürlükçü ve demokratik yönü de 2011 Bildirgesi'nde karşımıza çıkmaktadır. CHP, yeni anayasanın özgürlük, eşitlik, sosyal adalet ve demokrasi ilkeleri üzerinde yükselmesi gerektiğini savunmakta; kuvvetler ayrılığı, yargı bağımsızlığı ve parlamenter sistemin güçlendirilmesini demokratik hukuk devletinin temel koşulları olarak görmektedir (CHP, 2011: 6-9). Bu nedenle bildirgede yer alan ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, basın özgürlüğü ve çoğulculuk vurguları, ortanın solunun yalnızca ekonomik değil aynı zamanda siyasal özgürlükleri de önemseyen karakterini yansıtmaktadır.

Bildirgenin emek ve örgütlü toplum konusundaki düzenlemeleri de ortanın solu söylemiyle ilişkilidir. CHP, bildirgede sendikal hakların güvence altına alınacağını, örgütlenme hakkının önündeki engellerin kaldırılacağını ve sivil toplumun karar alma süreçlerine anayasal düzeyde katılımının sağlanacağını belirtmektedir (CHP, 2011: 10-15). Ecevit'in ortanın solu anlayışında işçi sınıfı, köylüler ve emekçiler siyasal temsilin merkezinde yer almaktaydı. 2011 Bildirgesi'nde “hak arayan işçiler ve öğrenciler” ifadesinin kullanılması ve bu kesimlere yönelik baskıcı uygulamaların sona erdirileceğinin belirtilmesi, emek eksenli sosyal demokrat duyarlılığın güncel bir devamı olarak okunabilir (CHP, 2011: 11).

Son olarak bildirgede kadın-erkek eşitliği, ayrımcılıkla mücadele ve toplumsal dayanışma konularındaki düzenlemelerin de ortanın solunun insancıl ve eşitlikçi yönünü güçlendirdiğini söyleyebiliriz. Bildirgede pozitif ayrımcılık, kadın kotası, eşit yurttaşlık, kültürel hakların güvence altına alınması ve her türlü ayrımcılığın yasaklanması açık biçimde savunulmaktadır (CHP, 2011: 9-18).

Ortanın solunun temel ilkeleri halkçılık, sosyal adalet, sosyal güvenlik, devletçilik, planlı kalkınma, reformculuk, özgürlükçülük ve sosyal demokrasi olarak ifade edilmişti. 2011 Seçim Bildirgesi bu ilkeleri büyük ölçüde korumakta, ancak bunları 21. yüzyılın demokratikleşme, insan hakları, çevre ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi yeni politika alanlarıyla birleştirmektedir. Bu nedenle bildirge, tarihsel ortanın solu söyleminin birebir tekrarı değil, onun güncellenmiş sosyal demokrat yorumu olarak değerlendirilebilir.

Özellikle sosyal devlet anlayışı bakımından güçlü bir süreklilik bulunmaktadır. 2011 Bildirgesi sosyal devletin eğitim, sağlık, barınma, sendikal haklar ve sosyal güvenlik gibi alanlarda aktif sorumluluk üstlenmesini öngörmektedir (CHP, 2011: 9-11). Benzer şekilde devletçilik ilkesi de ekonomiyi tamamen kamulaştıran bir anlayış olarak değil, piyasayı düzenleyen ve toplumsal adaleti gözetken bir devlet modeli olarak içeriklendirilmektedir (CHP, 2011: 22). Tablo 4'te Ortanın solu ilkeleri ile 2011 CHP Seçim bildirgesindeki düzenlemelerin karşılıklı ele alınması ortanın solu yaklaşımı ile ilgili benzerlik ve sürekliliği görebilmemiz açısından önemlidir.

Tablo 4: Ortanın Solu İlkeleri ile CHP 2011 Seçim Bildirgesi Arasındaki İlişki

Ortanın Solu İlkesi	2011 Bildirgesindeki Karşılığı
Halkçılık	Refahın hakça paylaşılması, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması (CHP, 2011:4).
Sosyal Adalet	Gelir dağılımında adalet, sosyal hakların güvence altına alınması (CHP, 2011:5, 9-11).
Sosyal Güvenlik	Herkese sosyal güvenlik ve korunmaya muhtaç kesimlere destek (CHP, 2011:4).
Devletçilik	Devletin düzenleyici ve denetleyici rolünün güçlendirilmesi (CHP, 2011:22).
Planlı Kalkınma	Bölgesel kalkınma hedefleri, istihdam ve insan sermayesine yatırım (CHP, 2011:22-24).
Özgürlükçülük	Yeni anayasa, ifade özgürlüğü, basın ve örgütlenme özgürlüğü (CHP, 2011:6-14).
Katılımcılık	Sivil toplumun karar alma süreçlerine anayasal katılımı (CHP, 2011:15).
Sosyal Demokrasi	CHP'nin kendisini çağdaş sosyal demokrat parti olarak tanımlaması (CHP, 2011:4).

Kaynak: CHP 2011 Seçim Bildirgesinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

2011 CHP Seçim Bildirgesi, Ortanın Solu söyleminin günümüz CHP siyasetindeki sürekliliğini gösteren önemli bir siyasal program metni özelliği taşımaktadır. Bildirgede sosyal adalet, eşitlik, dayanışma, sosyal devlet, halkın refahı, emek, demokratikleşme ve katılımcılık gibi kavramların merkezi bir konumda yer alması, Ecevit döneminde sistematikleşen ortanın solu anlayışının temel ilkelerinin büyük ölçüde korunduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle refahın hakça paylaşılması, devletin sosyal sorumluluğu, örgütlü toplumun güçlendirilmesi ve demokratik hukuk devletinin savunulması, tarihsel ortanın solu mirasının doğrudan yansımalarıdır.

Bununla birlikte bildirge, 1960'lı ve 1970'li yılların Ortanın Solu söylemini aynen tekrar etmemektedir. Kültürel çoğulculuk, kadın-erkek eşitliği, cinsel yönelim temelinde ayrımcılıkla mücadele, çevre dostu kalkınma ve Avrupa Birliği insan hakları standartları gibi başlıklar, çağdaş sosyal demokrasinin yeni politika alanlarını temsil etmektedir. Bu nedenle 2011 Bildirgesi, tarihsel ortanın solunun temel değerlerini koruyan fakat bunları küreselleşme, insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma bağlamında yeniden yorumlayan bir metin olarak değerlendirilebilir.

Ortanın Solu İlkelerinin 2015 CHP Seçim Bildirgesine Yansıması

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 2015 Seçim Bildirgesi incelendiğinde, ortanın solu yaklaşımının temel ilkelerinden biri olan sosyal devlet ve sosyal adalet anlayışının günümüz parti politikalarının merkezinde yer almaya devam ettiği görülmektedir. Bildirgede ekonomik büyümenin tek başına yeterli olmadığı, kalkınmanın sosyal adalet ve hak temelli bölüşüm politikalarıyla desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (CHP,2015: 15). Bu doğrultuda eğitim, sağlık, barınma ve sosyal güvenlik hizmetlerinin kamusal sorumluluk anlayışıyla sunulacağı belirtilirken, özellikle Aile Sigortası uygulaması, yoksullukla mücadelede hak temelli sosyal politika anlayışının temel aracı olarak öne çıkarılmaktadır. (CHP,2015: 21,73). Aynı şekilde gelir dağılımında adalet, emekçilerin korunması ve dezavantajlı toplumsal kesimlerin sosyal güvence altına alınmasına, ücretsiz kaliteli sosyal hizmetler gibi vaatler (CHP,2015: 12-15), ortanın solu düşüncesinin sosyal devlet ve halkçılık ilkelerinin güncel siyasal programa yansıması biçimi olarak değerlendirilebilir.

Bildirgede dikkat çeken bir diğer unsur ise devletçilik uygulamasıdır. Bu anlayış doğrultusunda üretim ekonomisinin güçlendirilmesi, sanayinin desteklenmesi, bilgi ekonomisine geçiş, tarımsal kalkınmanın planlı biçimde yürütülmesi, kooperatifçiliğin geliştirilmesi ve istihdam odaklı büyüme modeli ön plana çıkarılmaktadır. Bunun yanında işçi haklarının güvence altına alınması, taşeronlaşmanın sınırlandırılması, sendikal hakların güçlendirilmesi ve çalışma yaşamında sosyal güvenliğin artırılması yönündeki politikalar, ortanın solunun emek merkezli siyaset anlayışının günümüz koşullarına uyarlanmış yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır (CHP, 2015: 42; CHP, 2015: 56; CHP, 2015: 75-77).

2015 Seçim Bildirgesi yalnızca ekonomik ve sosyal politikalar açısından değil, demokratikleşme, çoğulculuk, katılımcılık ve özgürlükler bakımından da Ortanın Solu yaklaşımının temel ilkelerini günümüz siyasetine taşımaktadır. Bildirgede hukuk devleti, kuvvetler ayrılığı, bağımsız yargı, çoğulcu demokrasi, temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması ile yerel yönetimlerin güçlendirilmesi temel politika alanları arasında yer almaktadır. Bunun yanında kadın-erkek eşitliği, gençlerin karar alma süreçlerine katılımı, farklı kimliklerin demokratik yurttaşlık temelinde birlikte yaşaması ve yerel yönetimlerde katılımcılığın artırılması yönündeki hedefler, ortanın solunun demokratikleşme ve halkın yönetime katılımı anlayışının güncel siyasal programa uyarlanmış örneklerini oluşturmaktadır. (CHP, 2015: 18; CHP,2015: 20-22; CHP, 2015: 35; CHP, 2015: 166).

Tablo 5 ortanın solu ilkelerinin 2015 Seçim Bildirgesine hangi temel politikalar şeklinde yansıdığını özetlemektedir.

Tablo 5: Ortanın Solu İlkelerinin CHP 2015 Seçim Bildirgesine Yansımaları

Ortanın Solu İlkesi	2015 Seçim Bildirgesindeki Yansıması	Bildirgede Yer Alan Temel Politikalar	Kaynak
Halkçılık	Toplunun tüm kesimlerini kapsayan eşit yurttaşlık anlayışı	Eşit yurttaşlık Fırsat eşitliği Sosyal kapsayıcılık	CHP, 2015: 12,22,85,93
Sosyal Adalet	Gelir dağılımında adalet ve yoksullukla mücadele	Hak temelli sosyal destek Gelir adaleti	CHP, 2015:74
Sosyal Devlet	Kamusal sosyal korumanın güçlendirilmesi	Aile Sigortası Ücretsiz sosyal hizmetler Sosyal güvenlik	CHP, 2015:73-75
Devletçilik	Devletin ekonomik kalkınmayı düzenleyici ve destekleyici rolü	Üretim ekonomisi Sanayi politikaları Kamu öncülüğü	CHP, 2015:42,58
Planlı Kalkınma	Sürdürülebilir ve üretim odaklı kalkınma	Bilgi ekonomisi Tarım, bölgesel kalkınma Planlama	CHP, 2015:41,167
Emek ve Çalışma Hayatı	Çalışan haklarının güçlendirilmesi	Asgari ücret Sendikal haklar Taşeron düzenlemesi	CHP, 2015:75-80
Demokratikleşme	Hukuk devleti ve çoğulcu demokrasi	Kuvvetler ayrılığı Bağımsız yargı Temel hak ve özgürlükler	CHP, 2015:18-21
Katılımcılık	Yerel demokrasinin güçlendirilmesi	Katılımcı yerel yönetimler Yerinden yönetim Şeffaflık	CHP, 2015:164-166
Dayanışmacılık	Toplumsal dayanışmanın kurumsallaştırılması	Sosyal güvenlik gruplarının Dezavantajlı grupların korunması	CHP, 2015:13,68-73

Kaynak: 2015 CHP Seçim Bildirgesinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Bildirgede sosyal devlet, sosyal adalet, halkçılık, emek eksenli kalkınma, demokratikleşme ve katılımcılık gibi ortanın solunun tarihsel olarak öne çıkan temel ilkeleri korunurken, bunların günümüz koşullarına uygun yeni politika araçlarıyla desteklendiği görülmektedir. Özellikle Aile Sigortası, hak temelli sosyal yardım sistemi, üretim odaklı kalkınma modeli, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve özgürlükçü demokrasi vurgusu, ortanın solu düşüncesinin günümüz CHP programında somut kamu politikalarına yön veren temel ideolojik referanslardan biri olmayı sürdürdüğünü göstermektedir.

Ortanın Solu İlkelerinin Günümüz CHP Siyasetine 2019 CHP Yerel Seçim Bildirgesi Üzerinden Yansımaları

CHP'nin 2019 Yerel Seçim Bildirgesinde, ekonomik kriz koşullarında belediyelerin yalnızca altyapı hizmeti sunan kurumlar olmadığı, aynı zamanda yurttaşların refahını artıran sosyal politika aktörleri olduğu vurgulanmaktadır. Hayat pahalılığıyla mücadele, yoksulluğun azaltılması, eğitim, sağlık, barınma ve gıdaya erişimin kolaylaştırılması, sosyal yardımların insan onurunu koruyacak biçimde yürütülmesi ve yerel kalkınmanın toplum yararı doğrultusunda gerçekleştirilmesi gibi politikalar, ortanın solunun sosyal devlet anlayışının günümüz yerel yönetim anlayışına uyarlanmış örneklerini oluşturmaktadır (CHP,2019: 14-15).

Bildirgede demokratik katılım, şeffaflık, hesap verebilirlik ve yerinden yönetim ilkelerine yapılan vurgu da ortanın solu düşüncesinin demokratikleşme anlayışıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Mahalle konseyleri, semt meclisleri, yurttaşların karar alma süreçlerine doğrudan katılımı, belediye meclislerinin şeffaf biçimde yürütülmesi, performans programlarının kamuoyuna açık hale getirilmesi ve hesap verebilir belediyeçilik anlayışı, halkın yönetime katılımını esas alan sosyal demokrat yerel yönetim modelini ortaya koymaktadır (CHP, 2019: 12-13). Bu yaklaşım, ortanın solunun halkın yönetime katılımını güçlendirme hedefi ile benzerlik taşımaktadır.

2019 Bildirgesi aynı zamanda Ortanın Solu anlayışını klasik sosyal devlet politikalarının ötesine taşımakta ve çevresel sürdürülebilirlik, kooperatifçilik, üretici destekleri, kadın ve genç girişimciliği, doğal tarım, gıda güvenliği ve katılımcı bütçeleme gibi çağdaş sosyal demokrat politika alanlarına vurgu yapmaktadır. Kooperatiflerin desteklenmesi, küçük üreticilerin güçlendirilmesi, üretici ile tüketici arasındaki bağın yeniden kurulması, adil bütçe uygulamaları ve çevre dostu kent politikaları, halkçı kalkınma anlayışının güncel uygulamaları olarak dikkat çekmektedir (CHP, 2019: 16,23-24). Böylece bildirge, ortanın solunun temel ilkelerini korurken bunları sürdürülebilir kalkınma, katılımcı yönetim ve sosyal belediyeçilik ekseninde günümüz koşullarına uyarlayan

kapsamlı bir siyasal politika hayata geçirmeyi iddia etmektedir. Tablo 6 ortanın solu ilkelerinin CHP'nin 2019 Yerel Seçim Bildirgesine yansımalarını özetlemektedir.

Tablo 6: Ortanın Solu İlkelerinin CHP 2019 Yerel Seçim Bildirgesine Yansımaları

Ortanın Solu İlkesi	2019 Yerel Seçim Bildirgesindeki Yansıması	Kaynak
Sosyal devlet	Hayat pahalılığıyla mücadele, eğitim, sağlık, barınma, sosyal destekler ve yoksullukla mücadele	CHP, 2019: 14
Sosyal adalet	Gelirin adil paylaşımı, mutlak yoksulluğu ortadan kaldırma, yoksullara tarafsız sosyal yardım, dezavantajlı grupların desteklenmesi	CHP, 2019: 15
Halkçılık	Halkın ihtiyaçlarını esas alan belediyeçilik, sosyal belediyeçilik uygulamaları	CHP, 2019: 14-15
Katılımcı demokrasi	Mahalle konseyleri, semt meclisleri, yurttaş katılımı, ortak karar alma	CHP, 2019: 11-12
Şeffaflık ve hesap verebilirlik	Açık yönetim, canlı yayınlanan meclis toplantıları, performans programları ve hesap veren belediyeçilik	CHP, 2019: 13
Planlı kalkınma	Yerel kalkınma, sürdürülebilir üretim, istihdam ve bölgesel gelişme	CHP, 2019: 14
Kooperatifçilik ve dayanışma	Üretici kooperatiflerinin desteklenmesi, küçük üreticinin güçlendirilmesi	CHP, 2019: 23
Devletin düzenleyici rolü	Belediye öncülüğünde yerel ekonomik kalkınma, üretici-tüketici dengesinin sağlanması	CHP, 2019: 24
Eşitlik	Kadınlar, gençler ve dezavantajlı gruplar için pozitif destekler, adil bütçe anlayışı	CHP, 2019: 16
Çevreci kalkınma	Sürdürülebilir kentler, çevre koruma, doğal tarım ve yenilenebilir enerji	CHP, 2019: 17

Kaynak: CHP 2019 Yerel Seçim Bildirgesinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

2019 Yerel Seçim Bildirgesinde de CHP'nin ortanın solu anlayışını güncel sosyal demokrat belediyeçilik anlayışı üzerinden sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Bildirgede sosyal devlet, sosyal adalet, halkçılık, katılımcı demokrasi ve planlı kalkınma gibi ortanın solunun klasik ilkeleri korunurken, bunlar şeffaf yönetim, katılımcı bütçeleme, çevresel sürdürülebilirlik, dijital belediyeçilik, kapsayıcı kooperatifçilik ve yerel kalkınma politikalarıyla zenginleştirilmiştir. Özellikle üretici kooperatiflerine verilen önem, küçük üreticinin desteklenmesi, sosyal yardımların hak temelli bir anlayışla sunulması ve halkın karar alma süreçlerine doğrudan katılımını esas alan yönetim modeli ortanın solu ilkelerini de içeren bir nitelik taşımaktadır.

Ortanın Solu İlkelerinin Günümüz CHP Siyasetine Yansımaları: 2023 CHP Seçim Bildirgesi

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 2023 seçim sürecinde kamuoyuna sunduğu “Ortak Politikalar Mutabakat Metni”, ortanın solu anlayışının temel ilkeleri arasında yer alan sosyal devlet, sosyal adalet, gelir dağılımında eşitlik ve halkçı kamu politikalarının günümüz koşullarına uyarlanmış söylem ve vaatler içermektedir. Bildirgeye aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılması, hiçbir vatandaşın geride bırakılmaması, fırsat eşitliğinin sağlanması ve insan onuruna yakışır yaşam koşullarının oluşturulmasının temel hedefler arasında taahhüt edilmesiyle başlanmıştır (CHP, 2023: 11). Ayrıca toplumsal refahın artırılması ve gelir dağılımındaki adaletin sağlanması amacına yönelik düzenlemeler Ecevit döneminden itibaren savunulan "insan odaklı kalkınma" anlayışının güncel bir yansıması niteliği taşımaktadır. Nitekim bildirgede haksız gelir ve servet transferlerinin önlenmesi, aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılması ve gelirin bireyler ile bölgeler arasında adil paylaşımının sağlanmasına yönelik politikalar ortanın solunun sosyal devlet ve sosyal adalet anlayışıyla örtüşmektedir (CHP, 2023: 17).

2023 Seçim Bildirgesi'nde ortanın solu yaklaşımının bir diğer önemli yansıması demokratikleşme, hukuk devleti ve katılımcı yönetim anlayışı üzerinden görülmektedir. Ele alındığı üzere ortanın solu düşüncesi yalnızca ekonomik eşitliği değil, demokratik hak ve özgürlüklerin geliştirilmesini de sosyal adaletin tamamlayıcı unsuru olarak değerlendirmektedir. Bu doğrultuda bildirgede güçlendirilmiş parlamenter sisteme geçilmesi, kuvvetler ayrılığının yeniden hayata geçirilmesi, yargı bağımsızlığının güvence altına alınması, ifade ve basın özgürlüğünün genişletilmesi ile şeffaf ve hesap verebilir kamu yönetiminin oluşturulmasına yönelik kapsamlı düzenlemelere yer verilmiştir (CHP, 2023: 13-14). Aynı şekilde liyakat esaslı kamu personel sistemi, kayyum uygulamalarına son verilmesi, yerel yönetimlerin mali ve idari açıdan güçlendirilmesi ile katılımcı kamu yönetiminin geliştirilmesi hedefleri de ortanın solunun halkçı ve demokratik devlet anlayışını yansıtan düzenlemeler olarak karşımıza çıkmaktadır (CHP, 2023: 15).

Bildirgede ortanın solu yaklaşımının ekonomik ve toplumsal boyutu ise üretim ekonomisini önceleyen planlı kalkınma anlayışı ile sosyal koruma politikalarının birlikte ele alınmasıyla dikkat çekmektedir. Bu bağlamda tarımsal desteklerin artırılması, üreticinin korunması, kooperatiflerin güçlendirilmesi, kadın ve gençlerin istihdamının teşvik edilmesi, sosyal güvenlik sisteminin geliştirilmesi, eğitim ve sağlık hizmetlerinde fırsat eşitliğinin sağlanması gibi politikalar devletin ekonomik ve sosyal hayatta düzenleyici rolünü ön plana çıkarmaktadır (CHP, 2023: 21- 22; CHP, 2023: 191; CHP, 2023: 193). Tablo 7 ortanın solu ilke ve söylemlerinin CHP'nin 2023 Seçim Bildirgesi'ne yansımalarını özetlemektedir.

Tablo 7: Ortanın Solu İlkelerinin 2023 CHP Seçim Bildirgesine Yansımaları

Ortanın Solu İlkesi	2023 CHP Seçim Bildirgesindeki Yansıması	Kaynak
Sosyal devlet	Nitelikli eğitim, erişilebilir sağlık, sosyal güvence, barınma hakkı ve sosyal desteklerle güçlü bir sosyal devlet anlayışı	CHP, 2023: 32
Sosyal adalet	Gelir adaletinin sağlanması, vergide adaletin güçlendirilmesi, yoksulluğun azaltılması ve dezavantajlı grupların desteklenmesi	CHP, 2023: 33
Halkçılık	Halkın yönetime katılımı, yerel demokrasinin güçlendirilmesi ve kamusal karar süreçlerine yurttaş katılımı	CHP, 2023: 18–19
Katılımcı demokrasi	Güçlü Meclis, çoğulcu demokrasi, ifade özgürlüğü ve şeffaf yönetim anlayışı	CHP, 2023: 20–21
Şeffaflık ve hesap verebilirlik	Şeffaf, denetlenebilir ve hesap verebilir kamu yönetimi; açık veri ve bilgiye erişim	CHP, 2023: 22
Planlı kalkınma	Bilimsel, demokratik ve çevreye duyarlı planlama anlayışıyla sürdürülebilir kalkınma	CHP, 2023: 36
Kooperatifçilik ve dayanışma	Kooperatiflerin ve sosyal girişimlerin desteklenmesi, dayanışma ekonomisinin güçlendirilmesi	CHP, 2023: 38
Devletin düzenleyici rolü	Stratejik sektörlerde kamu yöneticiliği, piyasa denetimi ve kamusal yararın gözetilmesi	CHP, 2023: 37
Eşitlik	Toplumsal cinsiyet eşitliği, fırsat eşitliğinin güçlendirilmesi ve ayrımcılıkla mücadele	CHP, 2023: 41
Çevreci kalkınma	İklim kriziyle mücadele, yenilenebilir enerjiye geçiş ve doğayı koruyan yeşil kalkınma politikaları	CHP, 2023: 45

Kaynak: 2023 CHP Seçim Bildirgesinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

2023 Seçim Bildirgesi genel olarak değerlendirildiğinde, ortanın solu yaklaşımının temel ilkelerinin CHP'nin siyasal programında önemli ölçüde varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bildirgede sosyal devlet, gelir dağılımında adalet, üretim ekonomisi, planlı kalkınma, demokratikleşme, kamusal sorumluluk ve sosyal koruma politikalarına kapsamlı bir şekilde yer verilmiştir. Bildirge, ortanın solunun sosyal adalet, halkçılık, devletin düzenleyici rolü, planlı kalkınma ve demokratikleşme ilkelerini günümüz siyasal, ekonomik ve teknolojik gelişmeleri doğrultusunda yeniden yorumlayan kapsamlı bir politika belgesidir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, CHP'nin ortanın solu söylemini, kavramın doğduğu tarihsel bağlamdan bugüne uzanan bir çizgide, seçim bildirgeleri üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Çalışmanın kavramsal çerçevesinde ortaya konulduğu üzere ortanın solu, 1965 yılında İnönü'nün etkili olarak dile getirdiği, ardından Ecevit'in halkçılık, sosyal adalet, devletçilik, plancılık ve özgürlükçü demokrasiyi bir araya getiren bütüncül bir anlayışa dönüştürdüğü bir söylemdir. Bu söylemin CHP'nin Altı Ok ilkelerini terk eden yeni bir ideoloji değil, aksine bu ilkeleri 1961 Anayasası'nın açtığı sosyal devlet ikliminde yeniden yorumlayan reformist bir çerçeve olduğu yönündeki tespit, çalışmanın bütün bulgularının üzerine oturduğu temel argümandır. Nitekim 1965, 1969 ve 1973 bildirgeleri üzerinden yapılan incelemede halkçılık ve devletçilik ilkelerinin sosyal adalet, gelir dağılımında denge, planlı kalkınma, toprak reformu, vergi adaleti ve sosyal güvenlik gibi somut politika alanlarıyla nasıl doldurulduğu açıkça görülmektedir. Bu bulgu, Budge ve arkadaşlarının (2001) geliştirdiği Manifesto Araştırma Grubu yaklaşımının temel varsayımını, yani seçim bildirgelerinin partilerin ideolojik önceliklerini karşılaştırmalı biçimde ortaya koyan en güvenilir belgeler olduğu iddiasını, CHP örneği üzerinden de doğrulamaktadır.

Bu noktada çalışmanın önemi bir kez daha vurgulanmalıdır. CHP'nin 1950 sonrası muhalefet konumuna düşmesiyle birlikte yaşadığı meşruiyet arayışı, Demokrat Parti'nin geniş halk desteği, kırsal nüfusun artan siyasal ağırlığı ve 1961 Anayasası'nın yarattığı özgürlükçü iklim, partiyi yeni bir ideolojik açılıma zorlamıştır (Ahmad, 1993; Karpat, 2007). Bu tarihsel bağlam dikkate alındığında ortanın solu, yalnızca bir slogan değil, aynı zamanda partinin toplumsal temsil krizine verdiği kurumsal bir cevap olarak okunmalıdır. Zürcher'in (2017) de işaret ettiği üzere "Toprak işleyen, su kullananın" ya da "Ne ezen ne ezilen, insanca hakça bir düzen" gibi sloganlarda somutlaşan bu söylem, CHP'nin geniş toplum kesimlerine ulaşabilmesinin kavramsal karşılığı hâline gelmiştir. Çalışmanın bu tarihsel zemini günümüz bildirgeleriyle bir araya getirmesi, yalnızca akademik bir merak değil,

Türkiye’de ortanın solu söylemiyle somutlaşan sosyal demokrat siyasetin nasıl bir sürekliliğe sahip olduğunu anlamak açısından da referans noktası sunmaktadır.

Bulgular, tarihsel dönem ile günümüz arasında beklenildiği gibi mekanik bir devamlılıktan çok, ilkesel bir sürekliliğin yeni politika alanlarıyla yeniden üretilmesi biçiminde oluştuğunu bize göstermektedir. 2011, 2015, 2019 ve 2023 bildirgeleri incelendiğinde sosyal devlet, sosyal adalet ve halkçılık gibi ortanın solunun omurgasını oluşturan ilkelerin hâlâ merkezi bir konumda bulunduğu, ancak bu ilkelerin artık 1960’lı yılların sanayileşme, toprak reformu ve sınıfsal eşitsizlik gündeminden ziyade; aile sigortası, taşeronlaşmanın sınırlandırılması, katılımcı yerel yönetim, çevresel sürdürülebilirlik, toplumsal cinsiyet eşitliği ve dijital dönüşüm gibi çağdaş sosyal demokrat gündemlerle birlikte ifade edildiği görülmektedir. Bu durum, çalışmanın literatüre kattığı en önemli noktalardan birine işaret etmektedir: Fedayı (2004), Çelebi (2010) ve Koç (2011) gibi araştırmacıların da vurguladığı üzere ortanın solu kavramının 1965-1980 dönemine odaklanan geniş bir literatürü bulunmakla birlikte, bu ideolojik mirasın günümüz CHP’sinin programatik söylemine nasıl aktarıldığını doğrudan ve sistematik biçimde ele alan bir çalışma literatürde bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışmanın özgünlüğü, yalnızca yeni bir dönemi ele almasından değil, tarihsel ile güncel olanı aynı kavramsal çerçeve içinde bir araya getirip aralarındaki ilişkiyi sistematik olarak ortaya koymasından kaynaklanmaktadır.

Çalışmanın diğer bir bulgusu olarak CHP, ortanın solunu unutulmuş bir tarihsel slogan olarak değil, tıpkı ait olduğu dönemde olduğu gibi güncel politika tercihlerini meşrulaştıran bir referans noktası olarak kullanmaya devam etmektedir. Bu da göstermektedir ki, seçim bildirgeleri yalnızca dönemsel vaat metinleri değil, aynı zamanda partilerin kendi tarihiyle kurdukları ilişkiyi de görünür kılan siyasal belgelerdir; bu yönüyle bulgular, Budge ve arkadaşlarının (2001) kapsamlı bir şekilde ele aldığı üzere bildirgelerin ideolojik süreklilik analizlerinde kullanılabilecek zengin bir veri kaynağı olduğu iddiasını da güçlendirmektedir.

Bu çalışma, yalnızca CHP’ye özgü bir örnek olay incelemesi olarak değerlendirilmemelidir. Köklü ideolojilere sahip diğer partilerin (örneğin köklü muhafazakâr veya milliyetçi partilerin) söylem dönüşümünü inceleyecek benzer çalışmalar için de bir model oluşturabileceği iddiası taşımaktadır. Nitekim burada izlenen yöntem -bir partinin kurucu ilke setini tarihsel biçimde tespit edip bu seti farklı dönemlere ait resmi metinlerle karşılaştırmalı biçimde okumak- yalnızca sosyal demokrat gelenek için değil, herhangi bir ideolojik gelenekten gelen partinin zaman içindeki söylemsel devamlılığını incelemek isteyen araştırmacılar için de aktarılabilir bir çerçeve sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, Türkiye siyasetinin yalnızca güncel görünümüyle değil, tarihsel derinliğiyle birlikte ele alınması gerektiğini savunan bir yöntemsel duruşu da örneklemesi açısından önemlidir.

Son olarak, bu çalışmanın ortaya koyduğu bulgular gelecekteki araştırmalar için de birtakım yönler işaret etmektedir. Öncelikle, burada izlenen karşılaştırmalı okuma yöntemi, ileride sistematik içerik analizi veya söylem analizi teknikleriyle desteklenerek, ilkeler ile politika önerileri arasındaki örtüşmenin sıklık ve yoğunluk düzeyinde ölçülebilir hâle getirilmesi mümkündür. Ayrıca CHP’nin seçmen tabanının bu söylemsel sürekliliği ne ölçüde algıladığı, yani parti elitleri düzeyinde kurulan bu ideolojik köprünün toplumsal karşılığının ne olduğu, sahada yapılacak araştırmalarla ayrıca sınanmaya değer bir sorudur. Bununla birlikte, CHP’nin farklı liderlik dönemlerinde (Baykal, Kılıçdaroğlu, günümüz) ortanın soluna yapılan dolaylı atıfların sıklığı ve içeriği karşılaştırılarak, liderlik değişiminin ideolojik söylem üzerindeki etkisi daha ayrıntılı biçimde ele alınabilir. Tüm bu değerlendirmeler ışığında sonuç olarak söylenebilir ki, ortanın solu anlayışı, CHP açısından yalnızca 1960’lı yılların tarihsel bir hatırası değil, partinin bugünkü siyasal kimliğini inşa ederken de söylemin dayandığı ilkeler üzerinden süreklilik göstermektedir.

KAYNAKÇA

Abadan, N. (1966). Anayasa hukuku ve siyasi bilimler açısından 1965 seçimlerinin tahlili. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. Ankara.

Ahmad, F. (1993). The making of modern Turkey. Routledge.

Altuğ, K. (1979). Umudun tükenişi. Kervan Yayınları. İstanbul.

Akandere, Osman (1998), Milli Şef Dönemi: Çok Partili Hayata geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler, İz Yayıncı, İstanbul.

Ayata, A. G. (1992). CHP (Örgüt ve ideoloji). Gündoğan Yayınları. Ankara.

Ayata, A. G. (1995). Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde Ortanın Solu hareketi. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 50(3).

- Ağtaş, Ö. (2007). Ortanın Solu: İsmet İnönü'den Bülent Ecevit'e. T. Bora & M. Gültekinil (Ed.), Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Cilt 8, ss. 194-221). İletişim Yayınları.
- Bila, H. (1999). CHP 1919-1999. Doğan Kitap. İstanbul.
- Budge, I., Klingemann, H.-D., Volkens, A., Bara, J., & Tanenbaum, E. (2001). Mapping policy preferences. Oxford University Press.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (1965). 1965 milletvekili genel seçimleri bildirgesi. Rüzgârlı Matbaa: Ankara.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (1969). 1969 genel seçim bildirgesi: CHP'nin düzen değişikliği programı. Ulusal Basımevi: Ankara.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (1973). 1973 genel seçim bildirgesi: Ak günlere. T.B.M.M Kütüphanesi. Ankara.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (2011). 2011 seçim bildirgesi. CHP Genel Merkezi.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (2015). 2015 seçim bildirgesi. CHP Genel Merkezi.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (2019). 2019 yerel seçim bildirgesi. CHP Genel Merkezi.
- Cumhuriyet Halk Partisi. (2023). Ortak politikalar mutabakat metni. CHP Genel Merkezi.
- Çelebi, H. İ. (2010). CHP'de yeni bir meşruiyet arayışı olarak Ortanın Solu söylemi (Yüksek lisans tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi.
- Çubukçu, S. U. (2013). Sosyal demokrasi: Melez bir politik gelenek. *Örs, Birsan (Der.)*, 19, 253-306. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Duverger, M. (1984). Politikaya giriş. Varlık Yayınları. İstanbul.
- Ecevit, B. (1965, 22 Ağustos). Ortanın Solundakiler. Milliyet Gazetesi.
- Ecevit, B. (1976). Demokratik Sol. CHP Yayınları.
- Ecevit, B. (1995). Sol'a yönelişin öncülüğünü CHP'nin üstlenmesini istiyordum. Tarih ve Toplum, 24(141), 61-64.
- Ecevit, B. (2009). Ortanın solu. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.
- Erim, N. (1962). Nihat Erim ile Bir Konuşma. (1962, 18 Nisan). Yön Dergisi
- Eroğul, C. (1998). Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971. Belge Yayınları. İstanbul.
- Esmer, G. T. (2006). Türk siyasal yaşamında Ortanın Solu politikası (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Fedayi, C. (2004). Ortanın Solu akımı. Liberal Düşünce, 9(33), 163-186.
- Heywood, A. (2021). Political ideologies: An introduction. Red Globe Press.
- İnönü, İ. (1965, 29 Temmuz). A. İpekçi ile röportaj. Milliyet Gazetesi.
- Karpat, K. H. (1996). Türk demokrasi tarihi. İmge Kitabevi. Ankara.
- Karpat, K. H. (2007). Türkiye'de siyasal sistemin evrimi 1876-1980. İmge Kitabevi.
- Koç, A. (2011). CHP'de Ortanın Solu söylemi ve 1965 seçimlerindeki yansıması (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Koçak, C. (2002). Tek Parti Yönetimi, Kemalizm ve Şeflik Sistemi. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Kömürcü, D. (2011). Kılıçdaroğlu sonrası CHP. İktisat Dergisi, 515-516.
- Mazıcı, N. (2009), "27 Mayıs, Kemalizmin Restorasyonu mu?", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm, C.II, 6. B., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- Sağlam, K. (1974). Ecevit olayı. Belge Yayınları. İstanbul.
- Sekizler Grubu. (1967). İlk açıklama ve bazı ithamlara cevap. Doğu Matbaacılık. Ankara.
- Sökmen, T. (1966). CHP Ortadadır, Ortanın Solu Moskova yoludur. Ankara. Siyasi Broşür.
- Türkoğlu, E. K. (2023). Cumhuriyet Halk Partisinde Kemal Kılıçdaroğlu dönemi ve sosyal demokrasi (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi.

Ulus. (1965, 20 Ekim). CHP ve Ortanın Solu haberi.

Ware, A. (1996). Political parties and party systems. Oxford University Press.

Zürcher, E. J. (2017). Turkey: A modern history. I.B. Tauris.